

II RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 184 (1).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 13. jaanuaril
1925. a. kell 10 hom.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, põllutöominister **A. Kerem**, teedeminister **K. Wirma**, rahaminister **L. Sepp**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, portfelli minister **K. Ast**, haridusminister **H. B. Rahamägi**.

Wälisesitajate looshis: Eesti saadik Moskwas **A. Birk**, Saksa saadiku kohustetäitja **Moraht**.

P ä e w a k o r d:

1. Wabariigi Walitsuse wastamine A. Jõeäär'e küsimise peale alkoholi salaweo wastu wõtlemise konwerentsi asjas.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Uibopuu küsimise peale raudteeteenijaille ergutusrahade mittewäljamaksmise asjas.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Wain'i küsimise peale Sagadi Putniidu metsatöölise koha asjas.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine L. Johanson'i, J. Woiman'i ja A. Jõeäär'e arupärimise peale tööpuuduse ja tema wastu wõtlemise asjas.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale aktsiisi peawalitsuses asetleidnud wäärnähtuste kohta.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine M. Laarman'i, J. Nuut'i ja K. Tonkman'i arupärimise peale põllupidajatele elukorteri ehituslaenude mittewäljaandmise asjas.

7. Riigi 1925. aasta eelarwe — Wabariigi Walitsuse ettepanek.

8. Eelarwe-komisjoni walimine.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **J. Holberg**.

Koosolek algab kell 10.50 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõniss**on: Awan Riigikogu koosoleku ja ühes sellega VII istungjärgu. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Muudatus-ettepanekuid päewakorra kohta ei ole, sellega loen päewakorra esitatud kujul wastuwõetuks.

2. Teadaandmine Enne päewakorrale kaitsewägede asumist on mul au ülemjuhatus teadaande korras Riigikogule järgmine instituudi lõppenuks tunnustamise kohta. Wabariigi Walitsuse teadaanne ette kanda: „Riigikogule. Wabariigi Walitsusel on au Riigikogule teada, et oma otsusega 7. jaanuarist sel aastal on walitsus wabariigi kaitsewägede ülemjuhatus instituudi lõppenuks tunnistanud 8. jaanuarist sel aastal kell 12 päewal, kaitsewägede ülemjuhataja kindral-leitnant J. Laidoner'i ametist wabastanud ja kindral-kuberneri kohused sõjaseisukorra piirkonnas pannud siseministri peale.

Wabariigi Walitsus on need korraldused maksma pannud teadmisel, et riigi julgeoleku seisukord, mis 1. detsembril 1924. a. ülemjuhatus instituudi ellukutumise tarwilikuks teinud, on nüüd niwõrd muutunud, et selle instituudi edasikestmine enam tarwilik ei ole. Riigi rahu kindlustamiseks on aga siiski tarwis, et sõjaseisukord edasi kestaks ja siseminister wastawates seadustes ettenähtud kindral-kuberneri õigustega warustatud oleks. Riigiwanem J. Jaakson. Riigisekretäär K. Terras.“

3. Siseminister K. Einbund'i K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! teadaandmine. Tunnen ennast kohustatud olema kahetsust awaldama rkl. Tiks'i korteri läbiotsimise asjus. Kuigi see sündinud on enne seda, kui minule Wabariigi Walitsuse otsusel sellekohased erakorralised wõlutused andud. on see ometi sündinud siseministerruumile alluwa kohapealse wõimu poolt,

kuigi mitte iseseiswalt, waid käsikäes töötades prokuratuuriga ja prokurööri korraldusel, pärast 1. detsembri mäsuskatset, mil ametwõimudel töötada tuli suuremaulatuslikult, kui harilikult. Minu poolt on sel puhul korraldus tehtud ja nimelt hoiataw korraldus, et niisugused juhtumised enam ei korduks, samuti on ka korraldus tehtud asja juurdlemiseks. Kuigi on arusaadaw, et kohapealsed wõimud wiimase aja olukorras mitte täiesti kõigesuurema ettevaatusega ei wõinud töötada, on niisugune nähtus siiski lubamatu ja wäärt, et seda lähemalt juureldaks.

4. Teadaandmine Juhataja J. terwituste kohta. **Tõnisson:** Teadaande korras on sõna härra sekretäiril.

Sekretäär T. Kalbus: Riigikogu juhatusel on Riigikogule teatada, et uue aasta puhul on Riigikogule õnne soowinud 3 diwiisi ülem kindral Tõnisson ja Saaremaa põllumeestepäew.

5. Teadaandmised muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. Wälja on langenud Riigikogust 20. detsembril 1924. a. Juhan Maksim — töörahwa ühise wäerinna Pärnumaa walimisringkonna nimekirja järele. Kuna järgmised kandidaadid sama nimekirja järele Wassili Goruschkin ja Jaan Lorenzon seaduse jõusse astunud kohtuotsuste põhjal walimisõiguse kaotanud, on kutse saadetud Riigikogu töödest osa wõtma ilmumiseks järgmisele kandidaadile samast nimekirjast August Männikson'ile.

Tagasi on astunud Riigikogust 31. detsembril 1924. a. August Männikson — töörahwa ühise wäerinna Pärnumaa walimisringkonna nimekirja järele. Asemele astunud Arnold Ehrstein.

6. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Riigikogu juhatusel on Riigikogule teatada, et komisjonidesse on antud järgmised seaduseelnõud:

1) seadus riigiasutuste töökoondamise seaduse uuesti maksmapanemise kohta — üldkomisjoni;

2) riigiteenistusseaduse osalise maksmapanemise seadus — üldkomisjoni.

7. Teadaandmine kohtuministri esitise kohta rkl. J. Welt'i wahiallajätmise asjas.

8. jaanuaril on Riigikogu juhatus saanud kohtuministrit esitise, millest näha on, et rkl. J. Welt on uue nuhtlusseaduse §§ 100 ja 102 põhjal wahialla wõetud. Samas esitises palub kohtuminister põhiseaduse § 49 põhjal Riigikogult luba rkl. J. Welt'i wahialla jätta. See esitis on Riigikogu juhatusel otsusel koosseisu komisjoni antud.

8. Teadaandmine Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuil 1924. aasta detsembrikuul. (Sekretäär T. Kalbus kannab ette üldnimetatud teadaande. Waata otsuste protokoll nr. 184 (1) lisa nr. 5).

9. Wabariigi Walitsuse wastamine A. Jõeäär'e küsimise peale alkoholi salaweo wastu wõitlemise konwerentsi asjas. Portfellita minister K. Ast: Küsimine on järgmiselt wormuleeritud: „Kas kawatseb Wabariigi Walitsus praegu Helsingis peetawal alkoholi salaweo konwerentsil wastu tulla Soome ettepanekutele sala piiritusweo laewastiku häwitamise garanteerimiseks Soome lahest ja piirituse salasisseweo takistamiseks baltimereäärsetesse riikidesse, ja kas on Wabariigi Walitsuse poolt antud wastawad direktiiwid Eesti esitajale sellel konwerentsil?“

Kui seda mitte tehtud ei ole, siis misugustel põhjustel.“

Wabariigi Walitsuse poolt on mulle selle küsimise peale järgmist wastata: Eesti wõttis osa alkoholiliste jookide salakauba weo wastu wõitlemiseks peetud konwerentsist Helsingis 24. nowembri kuni 4. detsembrini 1924. a. Wabariigi Walitsuse esitajale olid aegsasti kõik tarwilikud juhtnõõrid antud tähendatud konwerentsi jaoks, millest baltimereäärsed riigid osa wõtsid. Töötati wälja konwentsiooni kawa alkoholi salaweo wastu wõitlemise asjus ja loodi weel eriline kokkulepe Eesti, Soome ja nõukogude sotsialistlikkude wabariikide liidu wahel. See konwentsiooni kawa näeb ette alkoholiliste ainetega kaubitsemise täielikku sulgumist Balti meres ja selle kokkuleppe kawa kinnitamise pro-

tokolli allakirjutamise ettepanek antakse lähematel päewadel Wabariigi Walitsuse poolt Riigikogule heakskiitmiseks.

10. Wabariigi Walitsuse wastamine **Teedeminister K. Wirma:**
J. Uibopuu küsimise peale raudtee teenijaile ergutusrahade mittewäljamaksmise asjas. Rkl. Uibopuu küsimine sisaldab õieti kaht punkti. 1) Kas on teedeministritel teada, et raudteelastele teedeülema käsukirja nr. 213 ja teedeministeeriumi määruse §§ 27 ja 29 alusel saada olewaid ergutusrahaid kaupade peale ja wäljalaadimise eest 1923. a. ja 1924. a. jooksul ei ole maksetud.

Selle küsimise peale ei tule wastata kahel põhjusel: 1) kodukorra seletuste järele peab küsimine olema informatsiooni nõutamine, käesolew küsimine on ministri informeerimine; 2) siin on teedeministeeriumi määruste paragrahwidest 27 ja 29 räägitud. Teedeministeeriumi määrusi on väga mitmesuguseid, kus §§ 27 ja 29 sees, ja sellepärast ei ole teada, missugusest määrusest praegu jutt on.

Küsimise teine punkt kõlab järgmiselt: „mis kawatseb teedeminister ette wõtta, et raudteelastele saaks kaupade peale- ja wäljalaadimise eest tasu wälja maksetud.“ Siin on alla kriipsutada sõnad „et tasu wälja maksetud saaks.“ 1923. ja 1924. aastal ei olnud krediitide ülejääke, millest wastawate preemiämääruste järele oleks wõidud kaupade wäljalaadimise pealt preemiaid wälja maksta ja järelikult ei seisa mitte teedeministri wõimuses wastawaid krediitide ülejääke tagantjärele saawutada. Läänud aasta 28. nowembril Riigikogu poolt wastu wõetud preemiade seadus aga eeldab uusi korraldusi ja nii raudteewalitsus kui ka teedeministeerium kawatsewad uue seaduse alusel praegumakswaid preemiämäärusi ümbertöötamisele wõtta.

11. Wabariigi Walitsuse wastamine **Põllutöönister A. Kerem:**
J. Wain'i küsimise peale Sagadi Putniidu metsatöölise koha asjas. Austatud Riigikogu liikmed! On esitatud järgmised küsimised: 1) Kuidas mõtleb põllutööstuse kasutada Sagadi metsakonnas Putniidu wahtkonnas senni Jaan

Rebase käes tarwitada olnud metsatöölise maid ja maju? Wastus oleks: Metsatöölise paigutamiseks. 2) Kui wälja rentida, siis miks tõstetakse sennine rentnik Jaan Rebane 22. detsembril wälja? Teine küsimine langeb selle järele isenesest ära. 3) Kui wälja tõstetakse, siis kas tasub ministeerium Jaan Rebasele tema ehitused? — Ministeeriumil ei ole teada, et Jaan Rebane oleks uusi ehitusi sinna koha peale teinud. Wastaw järeelwaatus on selgitanud, et kõik ehitused koha peal wanad on. Rentnik Rebane on mõned vähemad parandused ette wõtnud, mis muidugi rendiwahekorra lõppemise korral lahendada tulewad.

12. Wabariigi Walitsuse wastamine **Töö-hooldeminister Chr. Kaarna:**
L. Johanson'i, J. Woiman'i ja A. Jõeäär'e arupärimise peale tööpuuduse ja tema wastu wõitlemise asjas. Austatud Riigikogu liikmed! Käesolew arupärimine on õieti järg ühele küsimisele, mis oli esitatud rkl. Johanson'i

poolt möödunud aastal. Selle küsimise peale wastasin mina omal ajal lühidalt, arwesse wõttes küsimise wormaalset laadi ja seda wiisi, kuidas meil harilikult senni küsimiste peale on wastatud. On ju senni wahet tehtud küsimiste ja arupärimiste wahel, misjuures küsimiste peale, kui seal üksikasjalisi teateid ei ole nõutud, enam-wähem üldiselt, põhimõtetlikult ja kawatsuste seisukohalt on wastatud. Lugupeetud küsija ei ole sellega mitte rahule jäänud ja arupärijad tahawad nüüd selgemat, täpsemat ülewaa-dei saada selle kohta, missugune on praegu seisukord tööturul, palju on meil töötatöölisi ja mida teeb Wabariigi Walitsus selleks, et töötatöölisele tööd anda, et tööpuuduse wastu wõidelda.

Kõigepealt pean mina tarwilikuks peatada mõne sõnaga selle juures, missuguse ulatusega on praegu tööpuudus, millest ta on tulnud ja millega põhjendatud. Kui meie oma tööstusi — suur-, kesk- ja väiketööstusi — wõtame, siis näeme, et töö wähenemine ette wõtetes on juba ammu alanud. Läänud aasta kohta käiwad andmed näitawad tööliste arwu järjekindlat wähenemist paljudes ette wõtetes aasta algusest kunni aasta lõpuni ja see kestab praegugi edasi. Möödunud aasta algul oli neid ette wõtteid, mis töö-

ja hoolekandeministeeriumi järelwalwe all seisawad, 1815 ja töölisi nendes 43.471. Järgnewal weebruarikuul — ettewõteteid — 1934, töölisi ja ametnikka — 43.886, märtsis ettewõteteid 1952 — töölisi — 43.457, aprillis — ettewõteteid 1986, töölisi — 41.174, mais — ettewõteteid 2018, töölisi — 45.345, juunis ettewõteteid 2031, töölisi 46.679. (L. Johanson, sd.: Need arwud ei näita midagi.), juulis ettewõteteid — 2058, töölisi 43.963, augustis ettewõteteid — 2096, töölisi — 41.822, septembris ettewõteteid — 2106, töölisi 42.377, oktoobris ettewõteteid — 2126, töölisi — 41.564.

Nii on järelwalwe all olewate ettewõtete arw aasta algusest kuni nowembrikuuni kaswanud 291 ettewõtte wõrra — jaanuaris 1815, oktoobris 2126. — Kuid tööliste arw neis ettewõtetes ei ole mitte suurenenud, waid vähenenud, nimelt 1907 tööliste wõrra. Lisaks sellele pean ütleva, et töö vähenemisele tööstustes on seltsinud väga halb seisukord käesolewal talwel metsatööstuses. Kuna lumi puudub ja metsad wee all, ei ole wõidud metsatööstusele asuda selles ulatuses ja nende tagajärgedega, kui see harilikult talwe ajal wõimalik oleks olnud. Sellepärast on nii maal kui ka linnades väga palju inimesi, kes waremalt metsatööstuses teenistust wõisid leida, tööta seisukorras ja otsiwad abi ning toetust omawalitsuselt ja riigilt, registreerides end linnade tööbörseades.

Kuigi järelwalwealolewate ettewõtete tööliste arwu kaswamisest ja kahanemisest tööpuuduse üle selget pilti ei saa, sest järelwalwe all oli ja on ainult osa tööstust, siiski peegeldawad olemasolewad andmed kaunis selgesti tõususid ja mõonasi. Käesolew aeg näitab tuntawat tööliste arwu kokkusulamist paljudes ettewõtetes, eriti just suuremates tööstusettewõtetes. Kui ma tähendasin, et tööstusettewõtete arw on kaswanud, siis peab ütleva, et kaswanud on just väikeste ettewõtete arw, kuna peaaegu kõigis suuremates tööstusettewõtetes tööliste arw on vähenenud. Just need wümmased on kogu möödunud aasta jooksul tööliste arwu vähendanud ja vähendawad weel praegugi, misjuures üksikud ettewõtted ei suuda kõigil nädala tööpäewadel tööd anda, waid töötawad ajutiselt 3 kuni 5 päewa nädalas. Eriti peab tähendama, et meie metalltööliste töowõimalused väga suurelt on vähenenud.

Suured metalltööstuse ettewõtted, kus enimalt mitu sada ja isegi tuhandet tööliste töötasid, töötawad nüüd sadade tööliste asemel kümnete, ja tuhandete tööliste asemel sadade töölistega. Ja need inimesed, kes waremalt paljude aastate jooksul ülespidamist metalltööstusest said, on wõrdlemisi väga raskest seisukorras. Neid on väga palju. Tööd mida nad on õppinud, ei ole neile anda, waid neid tuleb juhtida teistele aladele. Kuid wastawaid alasid, kus nemad oma oskust tarwitada wõiksid, ei ole mitte olemas ja wastawaid uusi alasid ei ole korda läinud juurde luua.

Minule näib, et meil ei ole mingisugust wõimalust metalltöölistele seda tööd anda, mida nad tahawad, nimelt sellele osale, kes senni metalltööstusest on pidanud lahkuma.

Kõigesuurem oli tööliste arw ettewõtetes 1. augustil 1923. a. Sellest ajast peale algas järjekindel tööliste arwu vähenemine ettewõtetes, ja see on kestnud kuni käesolewa momendini. Kõik see, et ettewõtted on sunnitud olnud tööliste arwu vähendama ühelt poolt, ja teiselt poolt käesolewal talwel ka metsatööstuses ei ole seda arwu inimesi, mis endistel aastatel on olnud, — kõik see teeb seisukorra õige raskeks. Riigile ja omawalitsustele on küsimus ette seatud, kuidas sellest raskest seisukorrast üle saada ja inimestele, kes tööta on, tööd anda. Kuidas kindlustada töötatöölisi.

Et seisukord mitte ei parane, waid halweneda wõib, seda märgati juba mullu suwel ja wastaw keskasutus — töö- ja hoolekandeministeerium — pööras kohalikkude linna- ja maakonna omawalitsuste poole, juhtides nende tähelepanu asjaolule. Paluti kõiki linna- ja maakonnawalitsusi, et nemad aegsasti end sügise ja talwe wastu ette walmistaksid; kui talwel ja sügisel tööpuudus suureks läheb, ja et siis wõimalik oleks töötatöölistele linnades kui ka maal tööd anda.

Peab ütleva, et mitte kõik omawalitsused seda asja nii tõsiselt ei wõtnud, nagu seda keskkohas wõeti. Kui seisukord ärewamaks läks, kui tarwis oli inimestele tööd anda, siis selgus, et mõnel omawalitsusel peaaegu mingisuguseid kawasid ei ole, ja et alles mitmekordsete meeldetuletuste järele hakati lähemalt kaaluma missugust tööd ja missugusel määral seda tööd teha. Arusaadaw, et kuna kawade

tegemine hilja algas, ei wõidud töötatöolistele just sel momendil tööd anda, kui seda tegema oleks pidanud. Tööde korraldamine wenis pikale osalt ka sellepärast, et kui ju kawad olid tehtud ja kinnitatud, ei olnud omawalitsustel tarwilikul määral tööabinõusid. Puudusid isegi kõigelihtsamad tööabinõud, nagu kirkad, labidad, kärud jne. ja nende walmistamine wõttis jällegi tüki aega.

Kuid hoolimata kõigist sellest on ometi kõigis kohtades, kus tööpuudus enam-wähem tuntaw, ühiskondlikkudele töödele asutud, — mina nimetaksin neid hädaabitöödeks, — ja suuremale osale soowijatest tööd nõutatud.

Üksikult meie linnu ja maakohti wõttes oleks seisukord praegu niisugune, — wiimased teated on 9-st jaanuarist: Walga tööbörse registreeritud 312 töötatöolist. Peab tähendama, et praegusel ajal tööbörse teateid tuleb wõtta kui kaunis õigeid teateid, sest kuna häda suur ja toetust on antud, püüawad registreerida end kõik, kes tööd otsiwad, kuna endistel aegadel, kui mingisugust tööd ja abi ei antud, registreerimine täiesti asjata paistis olewat. Siis ei wõinud keegi öelda, kuipalju töötatöolisi on. Nüüd wõib aga neid andmeid enam-wähem kindlatena wõtta. Nii on Walgas registreeritud 312 töötatöolist, kellest samaks ajaks linnawalitsuse poolt korraldatud ühiskondlikkudele töödele oli saadetud 158 isikut. Et töötatöoliste arw suur, kellest suuremal hulgal töö juba sügisest saadik puudub ja tööpuuduse raugemist enne kewadiste põllutööde algust loota ei ole, palub Walga linnawalitsus töötatöolistele kauemaks ajaks ühiskondlikkudel töödel käimise wõimaldada. Walga linnawalitsus on töö- ja hoolekandeministeeriumi poole pööranud ja selleks summasid nõutanud. Selles on linnawalitsusele wastu tulnud. Töö, mis seal tehakse, on kraawitamine, kanaliseerimine ja planeerimine. Peab ütlema, et need tööd mitte kõige hädatarwilikumad ei ole. Need on hädaabitööd, aga siiski sarnased, mis linna tänawate parandamiseks soowitawad ja tarwilikud on.

Narwas, kus seisukord mõnel eelmisel ja ka möödunud aastal terawam oli kui mujal, ei ole praegu seisukord mitte nii halb. Seal oli 9. jaanuaril registreeritud kokku 171 töötatöolist, neist mehi 141 ja naisi 130. Tööle oli saadetud 9. jaa-

nuaril 111 inimest ja 10. jaanuariks jäi tööta 60 inimest. Linnawalitsus oma aruandes seletab järgmist: keskmiselt registreeritakse igapäew tööbörse poolt 20—30 töötatöolist, kes kõik järgmistel päewadel ühiskondlikkudel töödel tööd leiawad. Kunni tänaseni on börse kaudu ühiskondlikkudele töödele saadetud 250 inimese ümber, millisest arwust töötawad praegu 190 inimest. Raudkiwi purustamisel on tööl 25 inimest, haigemaja hoowi tasandamisel 38 inimest, walli peal mullawallide tasandamisel — 100 inimest ja Joaoru mustaweekraawi kaewamisel 27 inimest. Ühiskondlikkudele töödele katwasetakse juurde wõtta weel 100 inimese ümber, keda samadele töödele wõiks saata. Ka Narwa tööd on sama laadi kui Walgas — mitte hädatarwilikud, aga siiski tarwilikud.

Pärnus on töötatöolisi 240, töödele saadetud 133 inimest. Seal tuleb aga juurde, wõi on juba juurde tulnud, töötatöolisi Sindist. Kuna Sindis ettewõtteid on seisma jäänud ja sealsed töölised ei ole suutnud ise omale tööd muretseda, peab Pärnu maakonnawalitsus inimestele tööd andma. Wastawate tööde kawa on ministeeriumile esitatud ja ministeeriumi poolt heaks kiidetud, ka wastaw krediit on välja saadetud. Selle krediidi abil, mis keskasutuse poolt antakse, läheb korda mitte üksnes Pärnu linna, waid ka ümbruskonna töötatöoliste, eriti Sindi töolistele tööd anda. Nii ei oleks seisukord Narwas, Walgas ja Pärnus mitte halb. Kui seal praegu kõik töötatöölised tööd ei ole saanud, siis saawad nad seda lähemal ajal.

Märksa raskem on aga seisukord Tartus. Seal on registreeritud üle 1000 töötatöolise. 9. jaanuari andmete järele on töötatöolisi 1067. Ühiskondlikkudel töödel on praegu meesterahwaid 186 ja nais-terahwaid 178, kokku 364 inimest. Siin on selge, et kuna Tartus töötatöolisi üle 1000, ja et need inimesed ei ole mitte üksikud, waid paljudel on perekonnad, kelle hulgas ka naised ja lapsed, — kuna seal üle 1000 perekonna tööta on, peab lähemal ajal tööd laiendama ja ka nendele tööd wõimaldama, kes senni tööd ei ole leidnud. Ja sellepärast, et linn üksi ei suuda kõigile töötatöolistele tööd anda, on ka maakonnawalitsus kaasa tõmmatud. Maakonnawalitsuse poolt on nüüd wastawad kawad walmistatud, ministeeriumile esitatud ja ministeeriumi poolt

heaks kiidetud. Lähemal ajal läheb Tartu maakonnawalitsusel korda suuremal arwul töölisi wõtta. Tartu maakonnawalitsuse esimees teatas weel täna telefoni teel, et nemad ruttawad ja tahawad kõik teha, et tööpuudus Tartus ja selle ümbruses kõrwaldataks. (L. Johanson, sd.: Tunneme neid esimehi! Palju nad krediiti nõuawad?) Ma kahjuks ei mäleta summat, igatahes on mõne miljoniga tegemist. (L. Johanson, sd.: See oli ehituskrediit.) Ja jah, ma tean, Teie mõtlete hoolekandekrediiti Tartu linnale. Kui Tartu linn ei tarwitanud wõi ei saanud tarwitada seda, ega siis meie ei wõinud wälja anda.

Peale Tartu, kus seisukord küll hea ei ole, aga lähemal ajal peaks paranema, on rohkem töötatöölisi weel Tallinnas. Eile oli Tallinna tööbörse registreeritud töötatöölisi 1175 ja ühiskondlikkudele töödele saadetud 895, sellega kokku umbes 2000. Eile nõuti raudteewalitsuse poolt tee- ja ehitusjaoskonda 158 töölisi, teise jaoskonda 57, kokku 215. Täna on nõudmine tulnud, wõi tuli ka juba eile, raudteewalitsuselt weel 125 töölise peale. Linna poolt korraldatud ühiskondlikkudele töödele nõuti 60 töölisi. Olgugi et meil, nagu ma ütlesin, palju töötatöölisi registreeritud on, ei saanud meie mitte 60 saata, waid ainult 50. Täna on, nagu ma ütlesin, nõudmine 200 töölise peale, nendest nõutakse raudteele 125 ja ühiskondlikkudele töödele 75 inimest. Nagu mulle tund aega tagasi ministriumis teatati, awaldati Tallinna tööbörse poolt arwamist, et nendel ka kõigeparema tahtmise juures ei lähe korda seda nõudmist täita. Registreeritud on palju, kui aga tahetakse tööle saata, siis ei puudu ka niisuguseid, kes tööd wastu ei wõta. Ei ole siiski kõik need, kes end registreerinud, töötatöölised sõna tõsisel mõttes. Pealegi on paljud ajutiselt ilma tööta. Sel ajal kui nad ilma tööta on, registreerivad nad end, kui aga tööbörse neile töö muretseb, siis selleks ajaks on nad juba tööd leidnud, kuigi ajutiselt, ja siis ei suudeta neid otsekohe mitte tööle saata. See näitab, et need inimesed, kes end Tallinna tööbörse on registreerinud, vähemalt kaunis suur osa nendest, on tööta seisukorras mitte alaliselt, waid ajutiselt.

Meil on tahtmine, ja see läheb ka korda, — minu teada peaks kõige lähe-

mal ajal, wõib olla homme — ülehomme juba korda minema Tallinnas — raudteedel ja linnas eneses nii palju töid korraldada, et kõik, kes tahawad, wõiwad tööle tulla, nii et keegi ei saaks öelda, et tööd ei ole anda. Siis selgub ka, palju on registreeritute hulgas neid, kes töödele ei lähe. Mul ei ole praegu mitte põhjust uskuda neid teateid, mis minule erateel anti, nimelt et nendest registreeritud töölised wäga paljud wälja langewad. Sellepärast tuleb ettevaatusega wõtta neid awaldusi, nagu oleks wäga palju neid, kes end teatud tagamõttega on registreerinud, et näidata seltskonnale ja Riigikogule, „et waadake — meil on nii ja nii palju töötatöölisi.“ Ma ei usu, et neid niipalju on, aga osa peab neist siiski wälja langema. See selgub siis, kui meie lähematel päewadel oleme nii kaugele jõudnud, et kõigile on wõimalik tööd anda.

Tallinna linna poolt korraldatud tööd on samalaadilised, nagu tööd, mida on korraldatud teistes linnades. On sillutatud terve rida uulitsaid, on mõned kohad läbikäidawaks tehtud, mis senni täiesti läbipääsematud olid, nii näiteks Pelgulinna, „Erika“ töökodade lähedal, Weerenni tänawal jne.

Need oleksid need kohad, kus kõigesuurem tööpuudus walitseb, see on Tallinn ja Tartu, peale selle, nagu mina juba tähendasin, Narwa, Walga ja Pärnu, kus aga kõigile korda läheb tööd anda. Peale selle on tööta olekus töölised mõnes maal asuwas ettewõttes, eriti Wirumaal Kunda tsemendiwabrikus, mis möödunud aastal seisma jäi. Meie ei alanud seal ühiskondlikka töid otsekohe selle järele, kui ettewõte seisma jäi, olles arwamisel, et ettewõte mitte kauemaks ajaks seisma ei jää. Kuid see arwamine ei läinud täide. Ettewõte seisab weel praegu, ja seal tuli tööd korraldada, millest mina korra juba Riigikogule rääkisin. Eile oli nendel töödel minu andmete järele 400 inimese ümber „Kunda“ wabrikust, ja seal, nimelt Kukerpalli mäe kaewamise juures, wõiwad kõik Kunda wabriku töölised tööd saada pikema aja jooksul. Ka Kärkla wabrikus on tööseisak, ja hulk töölisi on jäänud ilma tööta, nii et tuleb mõelda selle üle, kuidas seal inimestele tööd anda, wõi neile toetust wõimaldada. Senni on selle kohta otsus tegemata, aga mina ütlen, kui ka seal ettewõte käima ei

peaks hakkama, tuleb ka nende töötatöölise eest hoolt kanda.

Niisugune on seisukord ja niisugusel viisil ja niisugusele arwule töötatöölisest on walitsus omawalitsuste kaudu tööd korraldanud ja tööd wõimaldanud. See ei ole aga mitte kõik. Walitsus ei pea kõigetähtsamaks ühiskondlikkude tööde korraldamist, waid tema peamure seisab selles, et anda inimestele kestwat tööd, et leida maal wõimalusi, kuhu inimesed wõiwad asuda teadmises, et nendel sealt lähemal ajal lahkuda ei tule, waid et nemad sinna wõiwad püsiwalt jääda. Selles mõttes tuleb suurema hooga ja laialisemal alusel asuda maaparanduse töödele, samuti töödele raudteedel. Wastawad kawad on olemas, ja Wabariigi Walitsus tahab nende töödega alata wõimalikult warem. Kui selle juures tarwis peaks olema krediite lähemal kuudel rohkem nõuda kui $\frac{1}{12}$ eelarwest, mida seadus eelarwest lubab wõtta, siis esinewad wastawad ministrid walitsusele sellekohaste ettepanekutega.

Juhataja J. Tõnisson: Kas arupärijad on Wabariigi Walitsuse wastusega rahuldatud?

L. Johanson (sd.) kohalt: Kuna majanduslik elu ja sotsiaalsed küsimused wõiwad eelarwe arutamisel üles tõstetud saada, siis loeme Wabariigi Walitsuse wastuse arupärijatele rahuldawaks.

13. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale aktsiisi peawalitsuses asetleitud wäärnähtuste kohta.

Rahaminister L. Sepp: Esimene küsimus oli: mil põhjusel on aktsiisi peawalitsuses riigi kahjuks aeguda lastud terve rida asjaomaseid süüteoasju. Seda asja on minu eelkäija poolt juureldud ja selgusele jõutud, et aegunud süüteoasju, millest riigile kahju oleks tulnud, tegelikult olemas ei ole. Mina lasin just nimelt neid asju läbi uurida, mis arupärimises ette toodud. Üksikutel juhtumistel wõi kohtadel ei ole süüdistusi leitud, protsess oleks kahtlane olnud ja aktsiisi peawalitsus on juba ise need asjad lõpetanud. Teistel kohtadel on rahukohtu poolt otsusele jõutud, nagu oleks mõnel pool mõni süütegu aegunud, kuid Riigikohus

on asja otsustanud aktsiisi peawalitsuse kasuks ja asjad sisulisele arutamisele wõtnud. Üksikud asjad, mille kohta süü pole kindlaks tehtud, on aga peawalitsuse juhataja ise lõpetanud. Kui aga peaks sarnaseid asju ilmsiks tulema, kus riik kahju on saanud ja kus süü kindel oleks, siis wõetakse muidugi süüdlased wastutusele.

Mis puutub piirituse puudujääkidesse, siis kuulub see puudujääkide arw 1922. aastasse. Sel aastal oli tõesti puudujääk suurem olnud, kui harilik norm ette näeb. On tuttaw, et üldise puudujäägi wastu ei saa midagi teha, sest piiritus aurab ja sellepärast oli Wene ajal see kahanemise norm kindlaks määratud; siin oli normiks 0,5, vähendamise ja täitmise juures 0,75 —, wiinawalmistamise juures 1,75 — ja teatud wiina wäljatootamise juures jne. 2,15 protsenti.

1922. aasta kestel olid üksikud rewiederimised, kuid nende tagajärjed tunnistati waieldawateks, sest wäga raske on suurtes reserwuaarides järelmõõtmisi toimetada. 1922. aasta lõpuni oli kadu olnud 0,86% — 0,5 %-di wastu, mis oli Wene seadusega lubatud. Need puudujäägid on aasta-aastalt vähemaks jäänud. 1923. aastal oli kadu 0,11 %-di wõrra vähemaks jäänud. Käesolewa aasta wiimase rewisjoni järele leiti kahju olewat 0,59% -ni, tähendab natukene rohkem, kui see oli Wene seadustega lubatud. Miks piiritus nüüd natukene rohkem ära aurab, ei ole teada. Wõib olla ei ole siin andmed täpiseks. Nii et Wabariigi Walitsus normaalse piirituse auramise wastu wististi midagi ette wõtta ei saa.

Mis puutub küsimusse: kas wastab tõele, et aktsiisi peawalitsuse juhataja A. Thomson on olnud wõi on praegugi napse ja likööri walmistawa osaühisuse „Veritas'e“ aktsionäärriks, siis on selles asjas juba minu eelkäija poolt wäga põhjalik uurimus toime pandud, mille tagajärjel on selgunud, et see tõele ei wasta. On küll teateid saadud, et üks ja teine olewat rääkinud, et asi ikkagi nii olewat, kuid peapõhjuseks on siin wahekorrad, mis näitusel auhindade wäljajagamisel esile kerkisid. Meie teame, kuidas auhindu jagatakse ja kui palju paksu werd sünnib, kui ühele wõistlejale rohkem ja teisele vähem mõistetakse. Nii oli lugu ka aktsiisi peawalitsuse juhatajaga, kes asjatundjana auhindade jagamise komisjonist osa wõttis. Temal on see õn-

netus olnud, et tema on konstateerinud, et o/ü. „Veritas'e“ läbitöötamine suurem olla, kui teise wõistleja oma. Tema tõendanud, et terwishoiu peawalitsus leidnud „Rekord'i“ likööride sees kahjulikka aineid ja awaldanud arwamist, et „Veritas'e“ liköör parem olla. See igatahes, minu arwamise järele, ei ole küllalt oluliseks andmeks, et aktsiisi peawalitsuse juhataja „Veritas'e“ aktsionäär oleks olnud.

Neljas küsimus on järgmine: mis mõtleb rahaminister üldse ette wõtta aktsiisi peawalitsuse asjaajamise terwendamiseks ning eelpoolloetletud wäärnähutuste kordumise ärahoidmiseks. Mina juba ütlesin, et kui wäärnähutustes midagi awalikuks tuleb, siis wõetakse süüdlased wastutusele ja kaetakse riigi kahjud. Mis puutub aga üldisesse asjaajamisesse, siis arwan mina, et see asjaajamine ei erine palju teiste riigiasutuste asjaajamisest. Wõib olla, et seal tõesti sarnaseid kalduwusi on, mis riigile kahjuks wõiksid olla. Wõib olla, et seal samasugune puudus ilmsiks tuleb, mis teistes ametasutustes juba tuttaw, nimelt et asjaajamine pikaldane ja keeruline. Mul oli juhus juba sel lühikesel ajal üksikus küsimuses seisukohta wõtta ja aktsiisi peawalitsuse juhataja tähelpanu selle peale juhtida, et tema korraldused asjaajamise lihtsustamise printsiibiga kooskõlas ei ole ja et temal oma korraldusi muuta tuleb. Wõib olla tuleb mul tulewikus palju sarnaseid korraldusi teha. Kuid ma kordan, et niisuguseid korraldusi asjaajamises tuleb ka arwatawasti teistes asutustes teha ja erilisi abinõusid asjaajamise terwendamiseks ei pea ma tarwilikuks ette wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun arupärijaid teatada, kas nad wastusega rahuldatud on wõi mitte.

O. Gustawson (is.) kohalt: Arupärijate nimel teatan, et meie antud wastusega rahuldatud ei ole ja palume läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Gustawson'i poolt on ettepanek tehtud pidada läbirääkimisi walitsuse wastamise kohta järgmisel arupärimis-koosolekul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusena on ettepanek wastu wõetud.

14. Wabariigi Walitsuse wastamine M. Laarman'i, J. Nuut'i ja K. Tonkman'i arupärimise peale põllupidajatele elukorterite ehituslaenude mitewäljaandmise asjas.

Rahaminister **L. Sepp**: Selle arupärimise peale saan wastata rohkem wormiliselt kui sisuliselt, kuna siin sisuliste kaalumistega tegemist, mis eelmise walitsuse ajal mõõduandwad olnud. Ma wõin üld-

diselt arwata ja oletada, mispärast ühed wõi teised sammud tehtud. Arwatawasti siis, kui see ehituslaenu krediit määrati Riigikogu poolt, ei kaalutud küsimust, kas sellel krediidile wastaw sissetulek on ette nähtud wõi mitte. Eelarwe juurde minnes on mul wõimalus selle küsimuse juurde tagasi pöörata, praegu wõin ainult ette tuua, mis siis tulla wõib, kui siin summased määratakse, milleks wastawid tulused ette nähtud ei ole. Selle tagajärjeks oli, et läinud aastal rahaminister oli sunnitud üksikuid krediite edasi lükkama, neid mitte awama ja wäljaminekuid lubama ainult sel määral, nagu riigikassa seisukord seda lubas. Mikspärast just põllumajanduse laenuid järjekorda ootama peawad, selle peale ei saa ma sisuliselt midagi wastata. Samuti ei saa wastata, miks sellekohased määrused wälja töötamata on. Arusaadaw, et kui raha ei olnud wälja anda, siis ei peetud ka tarwilikuks määrusi wälja töötama hakata.

Mis puutub wiimasesse küsimisesse, siis pean üttelema, et minul ka praegu seisukord selge ei ole, kas Wabariigi Walitsusel on wõimalik seda summat wälja anda wõi mitte. See selgub eelarwe läbiarutamisel ja wastuwõtmisel. Kui wähegi näha on, et seda summat wõidakse wälja anda riigikassa seisukorda arwesse wõttes, siis asutakse ka kiires korras määruste wäljatöötamisele. Minu seisukoht on niisugune: kui laenusid wõidakse wälja anda, siis peaksid need laenuid minema esimeses järjekorras neile, kes tulekahju wõi mõne muu õnnetuse tagajärjel oma hooned kaotanud, et nad need wõiksid uuesti üles ehitada. Teises järjekorras peaksid laenusummad minema põllutöölisele elukorterite ehitamiseks ja kolmandas järjekorras, kui sellest summast jätkub, peaks korraldatama eeskujulikkude hoonete sisseseadmine.

Juhataja **J. Tõnisson**: Arupärijatel on wõimalus seletada, kas nad wastusega rahul on wõi mitte.

K. Tonkman (põl.) kohalt: Arupärijate nimel teatan, et arupärijad vastusega rahuldatud ei ole. Teen ettepaneku läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Kuna koosolek kauemat aega kestnud ja järgmine päewakorra-punkt täit tähelpanu nõuab, siis kuulutan $\frac{1}{4}$ -tunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 11.55 min.

Pärast waheaga jätkub koosolek kell 12.40 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Holberg**.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

15. Riigi 1925. a. Rahaminister eelarwe — W. L. Sepp: Austatud bariigi Walitsuse Riigikogu liikmed! ettepanek. Nagu läinud aastal, algab ka nüüd uus

Wabariigi Walitsus oma tegewust endise walitsuse poolt kokkuseatud eelarwe alusel. Tähtsamal momendil, kus endine walitsus oma kawatsused, ideed eelarwena Riigikogule esitas, neid kaitsma, ellu wiima pidi hakkama, lahkus kahjuks endine walitsus ja jättis uuele walitsusele selle töö. Uus walitsus seisab aga esitatud eelarwe, kui peaaegu juba sündinud tõsiasja ees. Kui seda hiigla tööd, mis on lugematute nõupidamiste, kalkuleerimiste ning kaalumiste tagajärg, uus walitsus tahaks läbi waadata, siis peaks ta tingimata eelarwe Riigikogult tagasi paluma ja wist kaunis kaua selle kallal töötama. Kuid kahjuks ei luba aeg seda, sest eelarwe on juba liiga hiljaks jäänud ja selle läbiwaatamisega peab tõttama. Sellepärast ei pea praegune walitsus mingil tingimisel lubatawaks selle läbiwaatamises wiivitusi esile kutsuda. Muidugi üksikuid parandusi ja täiendusi saab olema, kuid ma arwan, et Wabariigi Walitsus need otsekohe komisjonile esitab. Mõned minu parandused on juba ajakirjanduse weergudele sattunud, kuid Wabariigi Walitsus ei ole nende kohta veel

seisukohta wõtnud, sest mõned ametasutused ei ole oma soowe veel Wabariigi Walitsusele ära andnud, waid teewad seda alles 20. jaanuariks, ning alles siis saab Wabariigi Walitsus lõpulikult kujul otsustada, missugused muudatused eelarwes ette tulewad wõtta. Need üksikud parandused, millest ajakirjanduses juttu on olnud, ei ole veel mitte üksikasjaliku ja põhjaliku rewideerimise tagajärg, waid need on silmapaistwamad abinõud, efektiivandwad hädaabinõud, mis mina selleks kasutada tahtsin, et eelarwet tasakaalu wiia, mida praegusel momendil kindlaks peatingimiseks pean. Peab ju tähendama, et ka endiste aastate eelarwed puudujääkidega kokku seatud olid ja sellepärast ehk wõiks arwamine tekkida, et nagu ei teeks puudujääk midagi, sest praktiliselt oleme väga hästi elanud. Puudujäägid on omal ajal wõrdlemisi suured olnud: 1920. a. oli puudujääk 5 miljardist $3\frac{1}{2}$ miljardit mk., 1921. a. — 6,7 miljardist 385 miljonit, 1922. aastal — 6,2 miljardist 421 miljonit ja 1923. a. — 7,8 miljardist üle 1 miljardi marga. Ometi on ära elatud, ja nüüd tekib küsimus, mispärast nüüd eelarwes tasakaal tarwilik on. See on seletataw selle majandusliku tõusuga, mis meil 1922. aastal oli, kus ilmsiks tulid eelarwe juures paremad tagajärjed, kui ette arwata wõisime. Nende põhjuste üle on juba räägitud. Ühest küljest aitas kaasa Eesti kodanikkude tagasiwoolamine Eestimaale, kes kaasa tõid suuri summasid. Siis ka üksikud wäliskapitaali sissewoolamised ja suured tulud selleaegsest transiitkaubandusest ja igasugustest teistest teenetest ja wahelkauplemisest Wenemaaga. Sellepärast kujunes ka eelarwe aasta lõpuks nii, et puudujääkide asemel tulid ilmsiks ülejäägid. Nii tuli 1922. a. üle 400 miljonilise puudujäägi asemel ilmsiks $1\frac{1}{2}$ miljardiline ülejääk; 1923. a. miljardilise puudujäägi asemel — 340 miljoniline ülejääk. 1924. aasta kohta ei ole veel täpseid andmeid olemas, kuid ka siin on ülejäägiga tegemist. Kuid 1924. a. eelarwe ülejääk on tekkinud juba teistes oludes ja teistel põhjustel. Tulude tegelik suurenemine aasta jooksul ei olnud enam niisugune 1924. a. ja rahaminister oli sunnitud, et tasakaalu alles hoida, mille puudumine oleks kurbi tagajärgi andnud, oma äranägemise järele kulusid rewideerima ja neid wõimaldama ainult piirides, nagu

riigikassa seisukord seda igakord lubas. Mina ei salga, et selle süsteemi juures arusaamatused ja pahandused paratamatud on. Kui täna öeldi, minu seletuse peale ehituslaenude asjus, et seletusega rahul ei olda, siis võib olla, oleksin mina arupärijate asemel niisama öelnud. Kuid samuti võib kindlasti öelda, et mina selles hädaseisukorras olles nagu endine rahaminister oli, üldistes joontes sama poliitikat ajanud oleksin. Võib olla mõnes asjas oleks üksikuid lahkuminekuid tulnud, sest igas asjas on inimestel üksikutes joontes lahkuminekuid. Üldistes joontes oleksin mina just sama sorteerimispoliitikat ajanud. Et seda tehtud on, pean teeneks tasakaalu saavutamises. Mis tulewal aastal tekib, ei tea ma. Siin tähendati juba halwa ilmastiku peale, ma ei tea, kuidas see meie põllumajanduse aasta peale mõjub, ei tea, kuidas see meie metsa väljaveo peale mõjub. Ma ei taha halba kuulutada, aga igatahes sunnib käesolew olukord ettewaatusetele. Sellepärast ei tahaks mitte loota, et tulewal aastal otsekohe suuremaid tulusid loota oleks, kui ette kawatsetud. Muidugi ei saa rahuldusega alla kriipsutamata jätta, et meil eelarwe alati terwelt kokku on seatud. Eelarwe ei ole kunagi ülespuhitud olnud, waid alati tegeliku eluga täitunud. See näitab, et meil wõrdlemisi ettewaatlik on oldud. Kuid praegune seisukord nõuab weel ettewaatlikumat talitust, ja selles mõttes olen mina eelarwe silmitsemise juures kontroleerida püüdnud, kas kõik tulud tõesti tulu annawad ja tingimata tasakaalus on kuludega. Praeguste e b a m ä ä r a s t e m a j a n d u s l i k k u d e w ä l j a w a a d e t e j u u r e s p e a n m i n a , j a l o o d e t a w a s t i o n W a b a r i i g i W a l i t s u s s a m a l s e i s u k o h a l — t i n g i m a t a t a r w i l i k u k s k i n d l a t a s a k a a l u j a s e l e p ä r a s t e i p i d a n u d m i n a k a o t s e k o h e l u b a t a w a k s , e t m e i e 1925. a. e e l a r w e „ n a t u k e n e g i “ p a s s i i w n e o l e k s . S e l l e „ n a t u k e s e “ s y s t e e m i j u u r e s t a h a k s i n p i k e m a l t p e a t a d a . M a n i m e t a k s i n s e d a ü l d s e m e i e s u u r e m a k s m a j a n d u s - p o l i i t i l i s e k s w e a k s , e t m e i e „ n a t u k e n e “ o l e m e t a h t n u d r o h k e m ä r a t e h a , k u i m e i l j õ u d u o l i , e t m e i l „ n a t u k e n e “ r o h k e m o n t a h e t u d w ä l j a m i n e k u i d t e h a , k u i e e l a r w e s e t t e n ä h t u d , e t o n i k k a n a t u k e n e r o h k e m t a h e t u d t e h a k u i s e d a s u u d a m e . H e a k o n j u n k t u u r i j u u r e s l ä k s s e e h ä s t i , k u i d h a l w a k o n j u n k t u u r i j u u r e s p e a m e m e i e t i n g i m a t a s e l l e s t s u b j e k t i i w s e s t p r i n t s i i -

bist teise printsiibi peale üle minema. Ühel on see „natukene“ protsentides tõesti natukene. See „natukese“ printsiip ei ole mitte ükski riigimajandusse tunginud, waid see tungis ka eramajandusse. Mul oli ühe tuttawa ärimehega jutuajaminine, kes omale maja ehitas. Eelarwe järele ei pidanud see kuigi kalliks minema. Ehitades leidis ta, et see koht on tarwis natukene ilusamaks teha, see koht tarwis natukene ümber ehitada. Üks koht ei olnud küllalt mugaw, seda oli tarwis natukene mugawamaks teha ja lõpuks tuli wälja, et need „natukesed“ rohkem maksma läksid, kui kogu maja eelarwe. Selle subjektiivse ja weniwa mõõdupuu ja printsiibi juurde meie jääda ei saa, waid praegu peame tingimata teise kindlama süsteemi juurde minema ja oma tasku järele käima. See on: igal alal nii palju kulutada, kui palju selleks summasid olemas, ja ette kawatsema kulusid niipalju, et kindlasti wastawad tulud olemas on. Selle üldise põhimõtte teostamiseks on minu poolt üksikud ettepanekud tehtud. Nagu teada, ei ole Wabariigi Walitsus suutnud oma seisukohta weel wõtta, kuid kannan need tutwunemiseks ette, kui ka motiivid, mis mind on nende peale juhtinud. Kõigepealt on mul ettepanek maamaksusid nende üldsummast $\frac{1}{5}$ wõrra tõsta. Praegune kord on niisugune, et maamaksu kogusummast saawad $\frac{2}{5}$ walla omawalitsused, $\frac{2}{5}$ maakonna omawalitsused ja $\frac{1}{5}$ riik. Mina tahaksin maksusid $\frac{1}{5}$ wõrra tõsta, mis wälja teeb $\frac{9}{5}$ nii, et iga üksus saaks $\frac{2}{5}$. Põhjjust selleks andis see asjalu, et uue wastuwõtetud tulumaksu muudatuste seadusega tulumaksu maksukoorrem umbes wastawa summa — see on 40 miljoni wõrra maal wäiksemaks jäänud on. Pärast peatan pikemalt otsekoheste maksude koormatuse juures, kuid juba ette ütlen, et wõrreldes teiste kohatadega otsekoheste maksude koormatus maal siiski weel kergem on. Ja kuna uued tulumaksumäärad seda koormat weel vähendawad, siis arwasin, et praeguse raske seisukorra juures meie seda koormat vähendada ei suuda, waid peak-sime endise koormatuse juurde jääma.

Teine maks on linna liikumata waranduste maks. Tema annab meile aastas sisse endise eelarwe järele ainult 700 tuhat, ja mina olen kindel, et selle maksu sissenõudmine kallim on kui see, mida see maks sisse toob, nii et see maks toob

meile kahju. On linna liikumata waranduse maksu maksjaid, kes maksawad aastas ainult 3, 5 ja 10 marka. Suure maja pealt maksetakse 100—150 marka, ja sellejuures on maksjal õigus seda maksu kaks korda aastas maksta. Meil on pangas juhtumisi ette tulnud riigimaksude wastuwõtmisel, et seda õigust ka üksikud inimesed tarwitasid, kes näiteks 3 marka aastas maksuma pidid, olgugi et neil seega maks aastas 1 mark kallimaks läks, sest maksta tuli kaks poolmarka rohkem. Et see maks nii wäike on, selleks on ka oma põhjused. Meil on korteriüürid reguleeritud, ja peab ütlema, et waatamata selle wäikese maksu peale, mis riigile kahju toob, majaomanikkude seisukord sugugi hiilgaw ei ole, waid wõib olla kõigeraskem ja kõigeraskem selle tõttu, et neile tulud normeeritud on, kuid kulused siiski omawalitsuste poolt peale pannakse, sest riigimaks on ainult 1% sellest, mis nad omawalitsustele maksawad. Ma ei ütle, et nende koormatus wäike oleks, kuid riigile seda wäikest maksu sisse korjata ei maksa, wõi siis tuleks seda ümber korraldada. Selle maksu korraldamine on sellepärast wiibinud, et aega ei leitud üldist liikumata waranduste hindamist ette wõtta sellepärast, et neil normaal sissetulekut ei ole. (J. Mürk, mo.: Kas siis mõeldakse nüüd üüriseadus ära kaotada?) Üüriseaduse ära kaotamine on siht, kuhu poole meie peaksime püüdma, kui meie tahame maksuma panna tõesti normaalseid majanduslikka tingimisi. Arwan aga, et seda ühekorruga toime panna raske on. Kuid olen siiski arwamisel, et üürinormi tuleb tõsta, tuleb saja peale kindlaks määrata ja tahan igatahes walitsusele ette panna, et walitsus wastawalt majaomanikkudele kompensatsiooniks üürinorme tõstaks, nii et ka nemad rahuldatud saaksid. (L. Johanson, sd.: Rahuldada neid ei saa nii kergelt!)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun oma subjektiivseid tundeid mitte awaldada!

Rahaminister **L. Sepp**: Ettepanek on järgmine: kuna riigi hindamine wananenud on, tuleks wõtta omawalitsuste hindamiste põhjal umbes 20% sellest, mis omawalitsused saawad. Üldiselt ei pea mina seda alust mitte õigeks, et meie omawalitsuste hindamise järele riigimaksu

määrame, sellepärast, et omawalitsused igaüks oma printsiipide järele hindawad ja sellepärast ei ole see hindamine ühtlane. Tulewikus tuleb üleriiklikus ulatuses liikumata waranduste hindamine maksuma panna, kusjuures omawalitsustele õigus jääb riigi liikumata waranduste maksu alusel teatud kordselt maksusid wõtta.

Minu kolmas ettepanek oli kaudseid maksusid tõsta ja nimelt tikuaktsiisi. See tuli sellepärast erilisel kõne alla, et juba endise walitsuse ajal kaalumisel oli, kas ei tuleks tikumonopooli maksuma panna ja tikumonopooli wäljaandmist ära kasutada selleks, et wäliskapitaali sisse tõmmata. Meie tikutöösturid olid arwamisel, et meie tikutööstuse wäljawaated wälis-turgudel rahuldawad on, ja et see üks terwematest tööstusharudest on, ja meie peaksime seda oma käes pidama, ning tegid ettepaneku selle asemel, et seda monopooli peale wiia, lihtsalt aktsiisihindu tõsta. Oli kaalumise, missuguse määrani hindu tõsta, ja meie arwasime, et kui tõstaksime hindu toosi pealt 1, $\frac{1}{2}$ wõi $\frac{1}{4}$ marga wõrra, siis tõuseks wäljamüügi hind ikkagi 1 marga wõrra. Poolegi marga wõrra tõstmine annaks kaupmeestele lisateenistust, ja sellepärast arwasime, et tuleks tõsta hindu selles ulatuses, mille wõrra see aine wõib kallimaks minna, see on 1 mark toosi pealt, ja see annaks tõesti tuntawaid summasid, aastas kunni 40 miljonit. Kuna seda nii ruttu maksuma panna ei saa, siis oli minu poolt walitsusele ette pandud, eelarwesse lüües wõtta 26,5 miljonit. Selle juures pean tähendama, et kaudsete maksude juures öeldakse tõstmine mittesoowitaw olewat, aga see ei ole wast mitte nii hädaohtlik, sest nagu asjatundjad tõendawad, tarwitawad 80% tikkudest suitsetajad, suitsudes wõib kokku hoida, ja minul ei ole midagi selle wastu, kui riigitulud sel alal wäiksemad oleksid.

Kolmas punkt on tempelmaksu üldsumma parandamine eelarwes. Siin ei ole kawatsust tempelmaksu üldse tõsta, sellepärast et protsentuaalne tempelmaks on küllalt kõrge. (R. Penno, as.: Kas sel ei ole sama tagajärg kui wiinahinna tõstmisel?) Ja kut ta kaswatawalt mõjub seltskonna peale, et seda kihwti ja tubakat vähem tarwitatakse, siis wõib olla oleksid sellel oma tagajärjed.

Tempelmaksu, nagu mina juba ütlesin, parandasime 10. miljoni peale, kuid see on loomulik juurdekasw, mis eelarwe kokkuseadmisel mitte arwesse ei olnud wõetud. Eelmiste aastate kogemuste järele on näha, et tempelmaksu suurus aast-aastalt kaswab. Olen kindel, et näiteks miljonilise kwiitungi pealt 50 penni maksu wõtta on mõttetu, sest trükkimine ise maksab palju rohkem. Igatahes tempelmaksu määra tuleb tõsta, kuid mina ütlen, neid tuleb ümmarguseks teha markade peale ja siin ei ole mitte tempelmaksu tõstmisest juttu, waid ainult wäiksem ümmarguseks tegemine.

Edasi on üles märgitud 80. miljoni laen, kuid sellega ei wõi öelda, et meie iga hinna eest oleme sunnitud laenu tegema. Mina märgiksin üles, et selle laenuga kawatseti raudtee parandamiseks materjale wäljamaalt osta. Minu arwates meil praegu selleks summasid ei ole ja sellepärast oleks hea wäljamaalt wõlgu saada. Kui meie seda sissetulekut ei saa, siis jääwad wastawad tööd tegemata.

Edasi on kursiwahe. Need kartused, mis olid septembrikuus eelarwe kokkuseadmisel, pole tõestunud ja loodan, et kursikõikumisi nii suurel määral mitte ette ei tule.

Kui meie kõik need abinõud tarwitu-sele wõtame, siis jääks ülejääk umbes 140 miljonit. Pean peatama nõndanimetatud erilise fondi juures, mis palkade tõstmiseks oli määratud. Mina arwan, et see nimetus ekslik oli, sest ta ei tohiks mitte figureerida kui kulu, waid oleks pidanud figureerima kui ülejääk. Ja mina olen ka praegu püüdnud seda kui ülejääki alla kriipsutada ja see oleks siis umbes see amplituud, mille piirides wõiks Riigikogu ette wõtta teatud reguleerimisi palkade alal, ilma et mingisugust hädaohtu tuleks.

Minu püüd oli, et seda summat, mis reguleerimiseks tarwis läheb, wõimalikult suureks teha, ja see summa ulatab umbes 140. miljonini, kuid rohkem lubada on, nagu näha täitsa wõimatu. See ei ole lõpulik summa, sest muutused wõiwad tulla, ja üksikud ametasutused wõiwad mõningaid parandusi teha. Et aga selgemat pilti saada, olen ma need parandused arwesse wõtnud, mille juures meie korraliste kulude wähenemus saaks 120 miljonit ja suurendus 7,5 miljonit. Need on wäikesed suurendused. Nii oleks korralise kulused 5.933 miljonit marka ja era-

korralise kulused 1.247 miljonit mk., kokku 7.180 miljonit marka. Korralise tulud oleksid suurendatud 91. miljoni wõrra. Kokku korralise tulud 7.143.000.000 marka, ja erakorralise tulud, kust mina arwaksin krediit-operatsioonid wälja, 87. miljonit. Sellega oleks eelarwe umbes tasakaalus.

Sarnase parandatud eelarwe juurest tahaksin minna üksikasjalisele eelarwe analüüsile üle ja hakkaksin peale tulude osaga. Korrallikkude tulude esimene summa on tulumaks. See on teoreetiliselt kõige õiglasem maks ja kõikide riikide püüdmine on selle maksu peale üle minna, et ei oleks tarwis teisi hädamaksusid ja kaudseid wõtta. Tulumaks peaks lasuma sissetulekutele täiesti wastawalt igal maksumaksjal. Kui meie waatame tulumaksu arenemist, siis näeme, et 1922. aastal oli kawatsetud tulumaksu saada 380 miljonit, sisse tuli aga ainult 340 miljonit. See on kõrguse tipp meie tulumaksu lühikeses ajaloos, sest juba järgmisel aastal, 1923. aastal langeb tulumaksu üldsumma 210 miljoni marga peale. 1923. aastal tuleb küll rohkem sisse, nimelt ettekawatsetud 210 miljoni asemele 286 miljonit. 1924. aasta eelarwes on tulumaksu summa tõstetud 260 miljoni peale ja praegu on tema 230 miljoni peal. See igatahes näitab, et meil tulumaksu arwestamine tagurpidi on läinud. Muidugi on raske seletada, mis need põhjused olid, kuid mõõduandew on see, et see oli uus maks ja tulumaksuga oldi harjumata, teda tihti muudeti ja ta oli keeruline. Süüd oli ka wast selles, et maksuaparaat uus oli. On tehtud etteheiteid, et küllalt põhjendatult ei määrata maksusid ja liiga tihti rewideeritakse endisi otsuseid. Üheks minu ülesannetest ja kawatsetest on olnud andmeid koguda, missugune protsent on maksuwähendamisi ette wõetud. Kui see maksuwähendamise protsent on kas üldiselt wõi üksikute maksuinspektorite juures suur, siis peab küll ütleva, et maksumääramine küll põhjendamata on sündinud, et meie maksuinspektorid on teinud seda lootuses, kui wastulaused tulewad, siis alles üksikasjalisi rewideerimisi ette wõtawad. Ma ei ole mitte weendunud, et see nii on, waid ütlen, et kui see nii on, siis ei ole see igatahes mitte soowitaw. Kui ma peaksin seda märkama, siis tahaksin ma kindlasti maksuaparaadile selgeks teha, et nad wõimalikult läbimõel-

dult ja põhjendatult maksustaksid, nii et pärast suuri ümberhindamisi ei tuleks, mil puhul peale arusaamatuste veel igasugused muud halbtused wõiwad tulla.

Teine ja tähtsam maks on äri- ja tööstusmaks. Meie näeme, et tähendatud maksusid kõigerohkem sisse on tulnud 1923. a., kus nad seisawad teisel kohal. 1922. a. on sisse tulnud 284 miljonit, 1923. a. tõuseb tähendatud maks 314 miljoni peale, 1924. a. on ta wäiksem — 307 miljonit. Paistab, et see maks on teiselt kohalt tulnud esimesele kohale ja on kõigesuurem teiste otsekoheste maksude seas. Ka siin wõib sedasama öelda, mis eelmise maksu juures nähtawale on tulnud, et siin pahandusi veel rohkem on kui tulumaksu juures ja põhjendamata maksustamise etteheitmisi paljudel kordadel. Öeldakse, et nende maksude arwestamine keeruline on, ja et nemad juriidiliste isikute peal eriti kahekordselt lasuwad. Siin mingisuguseid muudatusi ette wõtta ülepeakaela oleks rohkem kui kergemeelne, kuid ma wõin öelda, et juba endiste rahaministrite ajal on seda puudust tähele pandud ja uue maksustamiseseaduse wäljatöötamisel asunud just eriti juriidiliste isikute maksustamise seaduseelnõu juurde. Ma tahaksin nimetatud seaduseelnõu lähemal ajal paljundada ja asjasthuwitatud organisatsioonidele ja asutustele kätte saata, et siis selle kohta wõiks erapooletut seisukohta wõtta. Kuid ma ütlen, et seda reorganiseerida, selleks läheb veel aega.

Mis puutub kolmandasse otsekohe- sse maksusse — liikumata waranduse maks, — siis seisab see peaaegu samal kohal. 1925. a. on ta tõusnud 40 miljoni pealt 80 miljoni peale wõi ühes liikumata waranduse maksuga ka linnades 96 miljoni peale. Peab ütleva, et maksustamisel, tõtt öelda lihtsam on otsekohest maa reaalmaksu määrata kui tulumaksu, millest põllupidaja aru ei saa ja mille wäljaarwamine keeruline on. Selles mõttes arwan mina, et kuna uue tulumaksuseaduse läbi maal tulumaksukoorem wähenenud on, selle wastu aga maamaksu koorem suurenenud, mis oleks üks samm edasi selles sihis.

Mis puutub üldiselt otsekohestesse maksudesse, siis näeme, et nad wilmastel aastatel mitte tõusnud ei ole kogusummas. 1922. a. on tegelikult summasid sisse tulnud 716 miljonit, 1923. a. — 710

miljonit, 1924. a. — 679 miljonit. Samuti ei ole suurenenud üldsummas kaudsed maksud. Nii olid tolli- ja aktsiisimaksud 1922. a. 1.788.000.000 marka, 1923. a. — 1.778.000.000 mk., 1924. a. — 1.631.000.000 mk. Ainult 1925. a. eelarwes on tähendatud maksud tubaka- ja tikuaktsiisi tõttu uuesti tõusnud 1.800.000.000 peale.

Mis puutub teistesse kaudsetesse maksudesse, siis on näiteks piiritusemaksud — sissetulek piiritusmonopoolist — samuti tagasi läinud. Tähendatud tulu oli 1921. a. 1.190.000.000, 1922. a. 1 miljard, 1923. a. 1 miljard, 1924. a. loodeti sisse wõtta 1.100.000.000, kuid tööpoolest wõeti samuti 1 miljard. Siinjuures tuleb seda arwesse wõtta, et see maks igatahes wäheneb, kuna piirituse müügiesaamine suuremaid kulusid nõuab. See on igatahes suur probleem, minu arwates, ja mitte ainult piirituse monopool, waid ka kindel kontroll tema müügi üle ja üldse kogu piirituse tarwitamise üle oleks tarwilik, selleks et seeläbi mõju awaldada piirituse kaubandusele. Ei wõi mitte öelda, et see lahendatud oleks. Sellepärast, kui mina eelmise arupärimise juures natukene ükskõikne olin, tuli see sellest, et ei ole mitte tähtis see, kas piirituse tagawarad 0,01% wõrra wähenenud on wõi mitte, waid tähtis on see, et kogu piirituse kaubandus otstarbekohaselt ja hästi üldiselt korraldatud oleks. Selle peale tuleb rõhku panna, ja mina olen selle igatahes juba järeлкаalumise alla wõtnud. Nimelt on meil pealiskaudsed hindajad öelnud, et see on väga soowitaw, kui piirituse tarwitamine wäheneb, ei joodawat enam nõnda palju kui enne. Mina kardan aga, et see eksiarwamine on, sest erateel sissetoodud piiritust, wõi lihtsalt salakauba piiritust tarwitatakse seda rohkem, ja meie kõik teame, et odaw piiritus salakaubana maale sisse tungima on hakanud ja kallist riigiwiina wälja tõrjub. Selle läbi tekib olukord, et meie kontrolli kaotame piirituse tarwitamise üle ja ei saa seda enam juhtida, rääkimata sellest, et riigile sellest otsekohe- sed kulud on. Mina olen piirituse sala sissewedamise küsimust uurinud ja siin olen mina paar korraldust juba teinud. Eestkätt olen mina palunud analüüeerida kõik konfiskeeritud ja konfiskeeritawa piirituse, selleks et tema päritolu kindlaks teha, et selgusele jõuda, kas tema tuleb wälismaadelt wõi on see lõppude-lõpuks meie oma piiritus, mis kaudsel teel tagasi

tuuakse. Igatahes kawatsen mina esineda ettepanekuga, et piirituse salakauba pealt erakorraliselt kõrged trahwid wõetak ja kiiremalt trahwitaks, selleks et piirituse salakaubawedu halwata.

Samuti oli mul läbirääkimine kalaasjanduse esitajaga ühe wäga soowitawa asja üle, nimelt mootorite sisseseadmise üle kalaasjanduses tegutsewatele weesõiduriistadele. Mina küsisin, et kas meie nende mootorlaewade soetamisega kaasa ei aita piirituse wedamisele, sest see oleks wäga omapärane talitamine, kui meie seda kaubandust ka riikliku toetamisega soodustaksime. See kalaasjanduse esitaja wastas mulle kindlasti, et see nii ei ole, kuid mina tahaksin sellekohaste laenude wäljaandmise juures kindlad kohustused wõtta kalameestelt, et kui mõni riigirahaga ostetud mootoriga laew peaks sarnase kaubandusega tegutsema hakkama, siis mingisugused repressioonid tarwitusele wõiks wõtta. Mina tahan sellega kätte saada seda solidaarsust, et üks kalamees teist silmas peaks ja oma kalalaewa mitte teiseks otstarbeks ei hakkaks tarwitama.

Kui meie waatame otsekoheste ja kaudsete maksude wahekorda, mis loomulikult teatawat huwi ja pilti pakub, siis leiame, et 1925. a. eelarwes on otsekohesteid maksusid 725 miljonit, kaudseid maksusid aga 2.735 miljonit, wõi üldisest maksude summast otsekohesteid maksusid 21% ja kaudseid 79 protsenti. Ma wõrdlen neid arwusid üksikute riikidega ja tarwitan kõigerohkem wõrdluseks Lätit, sest Läti olud on meie omadele kõigeenam sarnased. Lätis on otsekohesteid maksusid 8 miljonit latti ja kaudseid maksusid 91 miljonit latti. Peab küll arwesse wõtma, et Lätis lina ja piirituse monopool maksew on, nii et Lätis kaudsed maksud tuntawalt suuremad wõiwad olla; samuti ka protsentides — otsekohesteid maksud ainult 8% ja kaudsed maksud 92%. Muidugi, mida kõrgemale kultuur tõuseb, seda kergemaks muutub riigile otsekoheste maksude teostamine, sest kui inimesed jõukad on, siis on meil palju kergem maksusid maksta, samuti on riigil kergem neid maksustada, sest nemad wõiwad korruga aastas maksta suure maksusumma, kuna wäikese sissetuleku juures peab püüdma, et maksu maksjatel wõimalus oleks wõimalikult sagedasti ja wäikeste summadega oma makse ära maksta.

Soomes on otsekoheste maksud 31%, kaudsed — 69%; Daanis otsekoheste maksud 43%, kaudsed — 57%. See on muidugi ka meie siht, kuhu meie püüdma peame, kuid üksikutel juhtumistel peame sellest siiski kõrwale kalduma. Kuna tulumaksu wähenemisega meil otsekoheste maksude koormatus oleks proportsionaalselt langenud, siis sellepärast wõtsin mina arwesse ka liikumata waranduste maksud. Peab ütlema, et ei ole soowitaw, et otsekoheste maksude osa wäheneks, sest proportsionaalses üldises maksustamises tuleb kaudsete maksude aparaat natukene kallim wälja, kui otsekoheste maksude aparaat. Otsekoheste maksude aparaat maksab meil umbes 63 miljonit ja kaudsete maksude aparaat 75 miljonit wõi ütleme wõrreldes sissewõetud maksudega — otsekoheste maksude aparaat 9% ja kaudsete maksude aparaat 3%. Siit näeme, et wõrreldes sissenõutawa maksude summaga kaudsete maksude aparaat wähem kulusid nõuab ja sellega riigile muidugi kasulik on, kuid mina ütlen, et õigusliku maksustamise alal tuleb ikkagi seda printsiipi silmas pidada, et wõimalikult otsekoheste maksude poole püüda.

Ma lähen nüüd üle otsekoheste maksude koormatuse peale maal ja linnas. Ma ei tahaks mitte ette kanda üksikasju, kuid siiski tooksin mina ette ühe tüüpilise näite wäiketalust ja tööstusest maal, et näidata, missugused maksud seal maksta on. See on küll ainult teoreetiline näide ja wõib olla, et Riigikogu liikmed wast parandawad teda oma praktikas kättesaadud teadmiste põhjal. Näide on umbes sarnane, et talukoht, mille suurus on 50 tiinu wõi oma suuruse kohta 150 puhaskasu rubla annab keskmiselt tulu 180.000 marka. Kui meie sellest arwame maha perekonna ülewalpidamise kulud — naine ja 3 last — 120.000 marka, siis jääks järele maksualune tulu umbes 60.000 marka, siis kujuneksid otsekohesteid maksud: tulumaksu 3.000 marka, kinniswara maksu 3.900 marka, isikumaksu oma ja naise pealt 750 marka, kiriku ja naturaali maksud 350 marka, kokku umbes 8.000 marka maksusid 180.000 marga sissetuleku juures. Muidugi, suurema talu pealt tuleb teisiti wälja. Siin on wõetud jällegi keskmine suurus — 80 tiinu ehk 80 adrasajandikku, keskmine tulu oleks 200.000 marka, perekonna ülewalpidamise kulud 120.000

marka, tulumaks, kinniswara maks, isiku maks, kiriku ja naturaalmaksud kokku oleksid 10.640 marka, siis selle järele tuleks wälja, et meil oleks koormatud wäikepõllupidaja otsekoheste maksudega 72—84 tuhande tulu juures 3—4%, 120 tuhande juures 4%, 180 tuhande tulu juures, see on juba suurpõllumees, 5½—6%.

Linnas oleks selle juures wäikemaapidaja otsekoheste maksude koorem umbes järgmiselt arwestataw: brutto-tulu 360.000 marka, kinniswara maks: riigile — 40 marka, linnale 43.200 marka, tulumaks, maha arwates 3-liikmelise perekonna ülespidamissummat, — 3.300 marka. Tähendab, temal oleks maksusid 46.500 marka ehk umbes 13% sissetulekust, kuna wäiksema sissetuleku juures langeb muidugi tulumaks ära, nii et tulukuse koormatus wähema maja omanikul — brutto-tulu 120.000 marka ehk 8%.

Kaupmehe juures oleks otsekohene maks umbes samasugune: keskmisel kaupmehel linnas, kui ta puhaskasu on 360.000, teeks patent, puhaskasumaks ja tulumaks wälja 51.000 ehk 14% tulust. Ka see tõuseb, kui sissetulek üle 360.000 ulatab.

Umbes samane on töösturite maks linnas. Maal tõuseb töösturite maks selle tõttu, et wallad töösturite peale kaunis suure maksu määravad, nii et maatööstur maksab umbes 20% otsekohesteid maksusid.

Sellest lühikesest ülewaatest, ma ei wõi öelda, et see punktiipealne oleks, on näha, et kõigerohkem otsekoheste maksudega koormatud on tööstus linnas, selle järele majaomanik ja kaupmees ning selle järele põllupidaja. See on protsentuaalselt wõttes, kuna ma siin kõnest wälja jätan kapitaali tulukuse küsimuse linnas wõi maakonnas, mis on täiesti eriküsimus.

Kui läheme üle maksukoormatuse juurde, siis ei saa selget pilti, kui opereerime selle suure eelarwega, brutto eelarwega, kus kõigi riigiettewõtete, nagu raudtee, posti-telegraafi, metsade peawalitsuse jne. tulud ja kulud läbi käiwad. Sellepärast olen kokku seadnud netto eelarwe, et seda koormatust õiglasemalt ära hinnata. Selle eelarwe järele saame sarnase pildi, et otsekohesteid maksusid oleks 725 miljonit, kaudseid maksusid 2.725.000.000, see oleks kokku 3.450.000.000 mk. See oleks siis maksukoorem. Riigi-

ettewõtted teewad kogusummas kulu 2.900.000.000 mk. Sellest otsekohesed kulud, mis lähewad näiteks maakorralduse kuludeks, posti-telegraafi-telefoni kuludeks jne., missugune summa oleks kokku umbes 1.600.000.000 mk., maha arwates oleks riigiettewõtete tulud 1260 miljonit mk. ja riigi korralised tulud netto eelarwe järele umbes 5.000.000.000 mk. Absoluutne maksudega koormatus teeb wälja meil iga elaniku kohta umbes 3117 marka. Need on riigimaksud. Minul on andmeid ka teiste riikide maksudest. Läti 1925. a. eelarwe järele oleks koormatus 1 elaniku kohta umbes 3200 marka, Soomes — 4200 marka, Norras — 5000 mk., Daanis — 7000 marka, Prantsusmaal — 11.000 marka ja Inglismaal koguni 25.000 marka. Need numbrid iseenesest ei ütle palju, sellepärast et siin ainult riigimaksud sees on. Maksukoormatuse juures tuleb weel arwestada omawalitsuste maksusummadega ja nagu statistilised andmed näitawad, tuleks meil selle tõttu umbes 500—600 miljonit juurde wõtta, nii et maksukoormatus umbes 3.600 marga suuruses iga hinge peal lasub. (K. Päts, põl.: Naturaalkohustused on wälja jäetud. — J. Laidoner, põl.: Töötegemine maksab rohkem, kui terve talu maks.) See absoluutne maksukoorem ütleb iseenesest õige wähe ja on väga õige, mis üks minu celkäija tähendas, et raske on ära määrata summat, mis keegi isik peab maksma, kui meie ei tea, kuipalju sellel isikul warandust ja sissetulekut on. Mina olen tahtnud mingisuguseid uurimisi sellel alal teha, kuid pean üttelema, et see väga raske on. Olen lasknud kokku wõtta umbkaudselt meie waranduste wäärtuse ja selle umbkaudse wäärtuse järele saaksime meie waranduste üle järgmise pildi: Meie maa imobiilide wäärtus oleks 22—28 miljardit, hooned 8 miljardit, see on kokku umbes 30—35 miljardit. Põllumajanduslik inventaar — 15 miljardit, nii et põllumajanduse produktiivne kapitaal oleks kokku umbes 50 miljardit. Statistika büroo kogub andmeid selle kohta, kuipalju wilja on saadud, wiljapuuda hind on ikkagi teada, samuti teame ka umbes, kui suur loomade juurdekasw on ja kuipalju sel alal muid produkte saab. Selle kohta esitatud 2—3 aasta hindamised annawad enam-wähem ühesuguse summa ja see kõigub umbes 20 miljardi ümber. Siin

on arwatud põlluproduktid ilma loomatoiduta — 7,3 miljardit, looma produktid, liha kui ka teiste produktide walmistamisel — 8,9 miljardit ja looma wäetisaine — sõnnik — umbes 2 miljardit. Eelmise aasta andmed annawad 18½ miljardit, tänawuaasta on natukene suuremad, see on umbes 20 miljardit.

Mis puutub tööstusesse, siis olid selles investeeringud umbes 100 miljonit kuldrubla, see on 20 miljardit wõi 40% põllumajanduse kapitaalist. Mingisugust produktsiooni sellest kapitaalist wälja otsida on raske. Olen selgitanud selle asemel palkasid. 1923. a. on umbes 2 miljardit palkasid wälja maksetud suur-tööstuses ja kesktööstuses. Kui meie arwame, et tööstuse produktsioon läbisegi on umbes 100% suurem kui palgatud tööjõud, siis oleks umbes umbkaudne tööstuse sissetulek 4—5 miljardit mk., nii et kokku oleks 25 miljardit mk. Kui siia juurde wõtame veel sissetulekud wäike- ja käsitööstusest, transiitkaubandusest, kapitaalidest, mis mõnel wäljamaal on, siis arwan ma, et ma palju ei eksi, kui ütlen, et meie kogu produktiiv sissetulekud sel alal oleksid umbes ligi 30 miljardit. Kaupluste sissetulekud jätan ma selle juures wälja. Wõttes sissetulekud, mis annab põllumajandus, tööstus, kaubandus, transiit jne., siis meie saaksime wälja, et meie koormatus oleks 30 miljardi juures 10—13% riigi heaks, mis tõuseks ühes koormatusega omawalitsuste heaks kunni 13%-ni üldsissetulekust. Et see sissetulek enam-wähem tõenäolik on, seda näitawad ka uurimised Wenes. Wene 1923. a. uurimiste põhjal rehkendawad nemad, et üksiku isiku sissetulek kõigub umbes 100—110 rubla ümber, kuid ma arwan, et meil, intensiivsema põllumajanduse juures, sissetulek suurem peaks olema. Nii et ma arwan, et sissetulek 150 kuldrubla üksiku isiku pealt meil umbkaudu teatawa tõenäoliku pildi annab. Kui meie wõrdleme koormatust teistel maadel, mul ei ole andmeid Skandinaawia riikidest wõimalik olnud muretseda, kuid Rootsis wististi kõigub see koormatus 16% ümber, rohkem lasub ta sõjast osawõtnud riikide, Briti, Prantsuse, Itaalia peal. Seal on suur wahe ennesõjaaegsete ja pärast sõjaaegsete koormatuste wahel. Britil langeb praegu riigiwõlgade protsentide maksmiseks iga isiku peale umbes 10% koormatust ja peale selle veel on hariliku büdsheti koormatus 9% ümber.

Nii et praegu 1923. a. andmete järele on nende koormatus 19,4%, muidugi see on ka maksimum, mis muidugi teistes riikides nii kõrgele ei tõuse. Prantsusmaal, kui seal kõiki riigiwõla protsente maksetaks, siis tuleb ka seal 10% ainult wõla protsenti, kuid tegelikult seal praegu seda ei makseta. Itaalias teeb see wälja umbes 6%. Kokkuwõttes peab ütleva, et koormatus teistes maades on suurem, kuid ma pean konstateerima, et waatamata selle peale, et teistel maadel koormatuse protsent suur on, meie koormatus siiski teatud punktini on läinud, mille üle tema mitte enam minna ei tohi. Meie sissetulekud on lähedal eksistentsmiinimumile ja on koormatus palju tuntawam kui teistele. Nii et praegune tulude summa, mis siin eelarwes on kokku seatud, peaks olema esialgseks juhtnööriks ja piiriks, mille ulatuses meie tulewikus oma kulude reguleerima peame. Et meie tulused tõsta saaksime veel maksukoormatuse tõstmisega, seda mina ei usu praeguse produktsiooni juures. Pearõhku tuleb panna sissetulekute summade jaotuse peale. Et lühendada kulude ülewaadet, olen ma kombineerinud neid netto eelarwe printsiibi järele peagrupidesse. Üldadministratsiooni kulud, sinna hulka olen wõtnud Riigikogu, riigiesitus, kaubandus-tööstus-, kohtu-, teede- ja wälisministeerium, maha arwatud riigietewõtete kulud, siis saame summa, et meil kogu administratsioon maksab 1 miljard 100 miljonit wõi ⅓ maksukoormatusest. Kaitsekulud oleksid umbes 1½ miljonit. Hariduslikud kulud, ma wõtan siin korralised, erakorralised kui ka olewad toetussummad juurde, oleks 710 miljonit. Hoolekande, terwishoiu kulud on 405 miljonit, riigiwõlgadeks 420 miljonit ja siis ehitused, maakorraldused ja muud produktiiv kulud, kui ka toetuslaenu kokku 694 miljonit.

Kõigepealt läheme üle administratiiv kulude analüüsimisele, mis elaniku peale umbes 1000 marka wälja teeb. See on ala, mis kõigerohkem arwustamist leidnud. Ka praeguse walitsuse seisukoht on, et siin wõimalikult lihtsustamist läbi wiia tuleb. Kuid ma wõin ühe asjaolu peale tähelpanu juhtida, mis seda lihtsustamist raskendab, see on just see, et meil ametkonnad mitte ainult oma otsekohe-seid ülesandeid ei täida, tähendab ainult korraldusi jne., waid meil on initsiatiivi kahjuks liiga wähe. Ma ei taha tuua näi-

teid, aga on asju, kus meie ametnikud peavad initsiatiivi välja kutsuma. Näiteks, asi, mis tingimata vaja on, nimelt et meie kaupadele saaks teatud propaganda tehtud. Meie kaupmehed ei saa nii kaugete, et nemad aru saaksid sellest tähtsusest, mis oleks otstarbekohasel kaupade väljapanemisel välismessidel. Meie kodanikkude enesealgatuse puudus, ma ei tea kuidas seda öelda, paneb meie administratsiooni peale suuremad koormad. Kuiwõrd meil organisatsiooni wõi enesekorraldus tõuseb, sel määral wõiks wist tulewikus lihtsustamisest juttu olla. Muidugi tuleb kontrollida, kas ehk kuidagi kokku hoida ei saa ja praegu on walitsusele ettepanek tehtud, et ta selle küsimuse kaalumisele wõtaks, koguni järjekindlalt kõik asutused läbi rewideritaks ja välisesitused läbi waadataks. Meil räägitakse, et välisesitused wast tarwilikud ei ole, vähemalt sel määral, nagu nad seda praegu on. Meie peaksime välisesituste juures rohkem rõhku panema majandusesituse kui diplomaatilise esituse peale. See on töö, mis üksikasjaliselt läbikaalumist nõuab, selleks ei ole veel igatahes mahti saadud. Niisamuti lähevad põllutöministeeriumi kulud maareformi teostamisega, maareformi kadumisega wäiksemaks. Wõib arwata, et teatud määral saab kokkutõmbamist läbi wiia ja sinna poole peab püüdma. Kuid, kas üldsumma väheneb, seda on raske öelda, sest siin on teine suur ja raske probleem lahendamata ja see on palkade probleem. Palkadega on lugu järgmine: Ennesõjaaegse ja 1923. a. palkade reguleerimise järele on palkade seis muutunud. See oli 1923. aastal, nüüd aga teatava elukalliduse tõusuga on reaalpalgad vähenenud. Kui edasi läheme elukalliduse juurde, siis näeme, et meil käesolewal aastal elu umbes 10% kallimaks on läinud. Ma ei taha selle juures pikemalt peatada. Siin on terve rida indekse välja töötatud, kuid mina arwan, et nad kõigile teada on. Selle juures pean ma ütleva, et elukallidus ei ole absoluutne, waid relatiivne. Kui meie wõtame arwesse ka niisuguseid väljaminekuid, nagu korter, mis nüüd väga odaw on, ja kui meil siin teatud elukalliduse indeksid välja töötame, siis näeme, et arwud ei ole wõrreldes ennesõja-aastatega kuigi palju tõusnud, umbes 7%. Wäljatöötamisel on arwesse wõetud kõrgemad korterihinnad protsentuaalselt, nende tähtsus

indeksis. Ma olen püüdnud elukalliduse tõusu analüseerida. Ma olen ka leidnud, et läinud aastal selleks kaks mõjuwat põhjust oli, nimelt — waluuta langemine ja tollide tõstmine. Muidugi, ma ei taha öelda, ei usugi, et praegu paras aeg on öelda, nagu oleks elukallidus normaalne. Mina arwan, et ta tingimata langema peab ja walitsus peab selleks kõik tegema ja selles mõttes wastu tulema palkade küsimuse lahendamises. Üksikud põhjused on kõrwaldatud. Nowembrikuul alandati tollid, nii et inimene endisest 200-margalisest koormatusest wabanes, kusjuures see koormatus 40 margaga peale langes. Nii läheme meie wäiksel wiisil edasi. On lootusi, et teatud paranemine elukalliduse mõttes wõib tulla. Wõiks ju öelda, et elukallidus ei pruugiks palju kaasa mõjuda, wõiks ainult palkasid tõsta. Mina arwan, meie saame maksta niipalju kui meil raha selleks olemas on. Meie wõiksite ühte ja teist teha, ühte ja teist ette wõtta, kuid siin wõib ette tulla nähtusi, kus nende olukordi, kel teenistuswõimatused olemas on, parandame, kellel aga ei ole, ei paranda. Sellest seisukohast olen mina püüdnud eelarwes mitte ühtegi produktiivset summat kärpida.

Edasi minnes wäliskaitse peale tähendaksin mina, — siin juures ma palju ei peata, — meil on wäliskaitse protsent üldiselt 20, Lätis — 18, Leedus — 33, Poolas — 41. Need on riigid, kes otsekohe peawad walwel olema. Siin on paratamatusega tegemist, kuna on olemas riike, kes selles mõttes seisawad tagumisel plaanil. Need on: Rootsi, seal on wäliskaitse protsent — 19, Norras koguni 9,3. Mina arwan, kui meie kuskil Rootsi seljataga elada wõiksite, siis meil arwatavasti need kulud ka palju wähenenud oleksid.

Järgmised kulud on hariduskulud ja need teewad brutto eelarwes 10% ja netto eelarwes 14%. Mina olen 2 protsendimäära välja arwanud, et wõrrelda teiste riikidega, kus netto eelarwe. Meil on hariduskulud brutto eelarwes 10%, Leedus 8,8%, Lätis 6,9%, Soomes 9,8%, Norras 11%. Tuleb välja, et meie siin oleme peaaegu ühesugusel seisukohal Soome, Norra ja Rootsiaga. Netto eelarwes on hariduskulud meil 14% ja Daanis, kus ka netto eelarwe, 20%, nii et Daanist meie haridusalal taha jääme. Üks walusamatest kõnelustest ja arusaamatustest on just hariduskulud olnud ja siin

on ka suuremat kriitikat olnud. Mõnede arwates on hariduskulud liig palju, mis meid hukatusse wiib, teiste arwates on ta puudulik ja mitte küllaldane. Mina arwan, et meie hariduskulude absoluutset summat vähendada ei peaks. Küll peaksime aga mõtlema, kuidas neid summasid nii tarwitada, et meie inimesi saame, kes oleksid tegelikud, kes koolidest wälja tulles mõistaksid otsekohe tegelikult midagi peale hakata, kes mõistaksid wäärtusi luua sellest, millest teised ei saa ja kes mõistaksid isegi teistele tööd korraldada ja anda. Kui meie oma hariduskorraldust vaatame, siis on üldine tõekstunnistamine, et see meil sarnaselt korraldatud ei ole, waid et meil rohkem teoreetilise ja akadeemilise hariduse peale rõhku pannakse. Sel alal oli rewideerimine käimas juba eelmise walitsuse aegus ja ka praegune walitsus jätkab seda. Kuid seda ei saa teha surweabinõudega, waid siin peab seltskond ise ära tundma, missugust haridust meil tarwis on. Ja kui seltskond kaasa aitaks walitsusele, siis saaks haridusminister sel alal rohkem ära teha. Minu isiklik arwamine on, et meil palju täitsa puht-akadeemilisi koole peaks praktilisteks koolideks ümber muudatama. Samuti ülikooli, kus küll ka praktilised osakonnad, kuid akadeemiline waim on ikkagi üldine. Wõib olla saaks ka seal midagi teha. Samuti ei pruugiks meie seda tõsiasja toetada, et akadeemilise hariduse saamine peaks kõigile ja kõigile hõlbustatud ja kättesaadaw olema. Mina saan aru, et anderikkad ja kehwad ilma maksuta haridust peaksid saama. Aga mina ei saa mitte aru, kui wõrdlemisi jõukate inimeste lapsed haridust saawad wäikeste maksumaksjate kulul. Nad tulewad ülikoolist wälja, aga neil ei ole mingisuguseid praktilisi teadmisi. Niisugused mittepraktilised inimesed ei ole riigile kasulikud. Waremate! aegadel oli nende järele suur nõudmine Wenemaal ja see rutiin on meile jäänud. Kui meil sarnane seisukord edasi kestab, on see rahwuslik hädaoht, sest need mittepraktilised inimesed praeguste raskete elutingimiste juures pettawad, nad leiawad, et midagi nii ei ole, kui nemad ette kujutanud ja tegelikult ei oska nad siis midagi peale hakata. Nii meie oma produktsiooni tõstmiseks kaasa küll ei aita.

Järgmised on töö-hoolekandeministeeriumi kulud. Need kulud on umbes 5%

eelarwest, Lätwias umbes 3%, Rootsis aga 14%. Töö-hoolekandeministeeriumi kulud mõeldakse tarwitada maa kultuurilise tasapinna tõstmiseks ja siin üldiseid kulusid vähendada ei ole wõimalik, sest eriti terwishoiu ja hoolekande alal on meil õige suured ülesanded ees.

Mis riigiwõlgadesse puutub, siis ei ole nad, nagu ma ütlesin, mitte wäga suured. Wäliswõlgu on meil 7,6 miljardit, wõi ühe inimese peale 70 krooni. Kui wõrdleme wastawat summat teiste sõjast osa wõtnud riikidega, siis on see õige wäikene, sest Prantsusmaal näiteks tuleb inimese pealt 3.000 Eesti krooni, Itaalias 980 Eesti krooni jne. Soomega wõrreldes on meie wõlg peaaegu ühesuurune, Soomes 93 krooni, meil 70 krooni inimese pealt. Igatahes praegused wõlad ei ole mitte sarnased, mis hea tahtmise juures meie maksukoormale ei wastaks ja kui meie korralikud ja wastuwõetawad maksutingimised saame, siis wõime kindlasti öelda, et meie maksta wõime. Wabariigi Walitsusel on praegu eestkätt ülesandeks kõiki lahtiseid wõlgasid konsolideerida, et meie kindlad maksutingimised saaksime ja ära näidata suudaksime, et meie korralikult maksta tahame, püüame ja suudame. See on eeltingimine uue wõla tahtmisel, kui ära näidata suudame, et korralikult maksta tahame.

Mis puutub wäliskrediitidesse, siis praegu ministeerium mingisuguseid aktiivseid samme wälisriikidest laenu saamiseks ette ei wõta. Küll aga on endise walitsuse ajal finantsagendid Londoni määratud, kes peawad seisukorda informeerima ja siis meile teatama, kui soodsaid tingimisi ja wäljawaateid peaks tekkima. Eestkätt on meil huwitaw muidugi külaliste eriti rahwasteliidu esitajate arwamist meie rahapoliitika kohta kuulda. Nendega ei ole aga esialgu üksikasjadest weel mitte räägitud ja nemad ei tahagi oma arwamist enne awaldada, kui nad meie majandusliku seisukorraga tutawad ei ole.

Wiimane punkt eelarwes on laenu ja igasugused produktiivsed kulutused, mina nimetaksin seda teise sõnaga „sundusliku kapitaali kogumine riigile“. Mina olen mitmel puhul ennemalt rääkinud, et meil kapitaal wähe koguneb. Kuid edu ei ole ilma kapitaalita. Ja sellepärast on riigiwõimu tarwitatud uueks otstarbeks — normaaloludes ei oleks see mitte tarwi-

lik — riigiwõim hakkab sunduslikult maksu koguma sel teel, et ta maksusid sisse wõtab, neid aga mitte ära ei tarwita, waid selle wäärtuse muudab teatawaks kapitaaliks. Normaalloludes ei oleks wastawa summa sissewõtmise eelarwesse mitte põhjendatud, kuid praegustes oludes on see igatahes tarwilik. See teeb wälja 600—700 miljonit, see on ligi $\frac{1}{4}$ terwest maksukoormast, mis inimeste käest sisse nõutakse, ei kulutata mitte ära, waid pannakse kapitaalina majanduslikku teenistusse. See wiimane summa on minu arwates wäga tähtis, ja kui meil wõimalik peaks olema, siis peaksime seda weelgi suurendama. Mida rohkem meie loome kapitaali, seda rohkem suureneb produktsioon. See wiimane punkt kui ka teised punktid näitawad, et meie wististi kulusid palju vähendada ei saa. Kui meil ka korda läheb üksikuid kulusummasid vähendada, siis on meil siin teisi ülesandeid, mis hiigla summasid nõuawad, mis näitab, et kulude üldsummat meie vähendada igatahes ei saa. Meie peaksime ainult seda ümber grpeerima ja meie aparadi nii korraldama, et see intensiivsemalt töötaks. See oleks peaaegu kogu see ülesanne. Kui küsida, kas praegune koormatus normaalne on, siis peab ütleva, et tema wõrdlemisi raske on. Nagu ma enne ütlesin, peab iga majanduspoliitika siht olema, et seda koormatust relatiivselt vähendada. Nüüd wõib aga küsimus tekkida, et kuidas saab koormatust relatiivselt vähendada, kui meie kulusid vähendada ei saa. Minu arwates peame meie sennikaua endise koormatuse juurde jääma kunni meie oma produktsiooni üldsummat pole suutnud tõsta sel määral, kuidas meie seda organiseerida suudame, saame reaalseid tagajärgi koormatuste relatiivseks vähendamiseks. Ja sellel alal peataksin ma üksikute alade juures, lühidalt ära tähendades, missugused wäljawaated praegusel walitsusel nendel aladel on. Esimeses järjekorras on muidugi põllumajandus, see on nii tõde, et ma seda kordama ei hakka. Kuid mina wiin siin teise elemendi juurde ja ütlen, et maaga warustamise juures peaksid majanduslikud printsiibid mõõduandwad olema. Eestkätt peaks nendele, kes põllutööd tunnewad ja kel kapitaali on, maad andma. Eriti tuleks aga wälis kaubakrediiti, põllumasinat ja kunstwäetisaine näol mu-

retseda, et sellega siis maapidajaid warustada. See on minu arwates kergem küsimus, kuid raskem on pikaajalise põllumajanduse krediidi küsimus. Peab ütleva, et meie põllumajandus neid summasid tarwitab, ja et neid summasid meil praegu kõigeraskem anda on. Meie wõime neid anda ainult eelarwe kaudu selle sundusliku koormatuse ja maksude sissewõtmise näol. Tulewiku kohta mul praegu teisi wäljawaateid ei ole. Kui meie suudaksime wäliskapitaali siia tuua, siis peab tähendama, et wäliskapitaali protsent niiwõrd kõrge on, et ta põllumajanduses ei renteeru. Nende andmete järele otsustades, mis ma palusin statistika keskbüroolt, on põllumajanduse puhttulutoowuse protsent umbes 4%. Ma arwan, et see protsent suurelt wõetud on. Igatahes isegi 4% juures ei saa tarwitada raha, mille eest wälis-turgudel 8—9% nõutakse. Ei wõi loota, et maapanga ellukutsumisega, mida mina tarwilikuks pean ja mille elluwiiimist rutuliselt teostada püüan, siiski need küsimused lahendataks. Meie ei tohi illusioone teha, et maapank meile raha ja kapitaali juurde tooks. Kuid maapank on meil asjade otstarbekohase korralduse juures wäga tähtis. Eestkätt arwan mina, et meil nüisugune maapanga tuum wõi algus on olemas, nagu minu lugupeetud kolleega, härra põllutööminister tähendas, maakorralduse peawalitsuse näol. See tuleb ainult lõpulikult ümber organiseerida maapangaks selles mõttes, et kõik tasumaksu operatsioonid läheksid tingimata maapanga läbi. Ma arwan, meie ei suuda seda suurt tasu, mille suurus igatahes Riigikogust oleneb, sularahas kunagi wälja maksta, waid ikka ainult obligatsioonides, ning siis wõime meie seda teha maapanga obligatsioonides. Asunikudel oleks tegemist ainult maapangaga, kusjuures muidugi põliseks omanikuks saamise korral riik obligatsioonid maapangast wälja ostab ja nad pikapeale maksawad wastawad tasusummad wälja.

Juba walitsuse deklaratsioonis tahtsin mina tähendada, et meie ei tohi alati ühe suure asja juures wäiksemaid asju lasta silmast kaduda. Meie ei tohi mitte silmast kaotada ja all hinnata meie tööstust. Mul on siin andmed meie tööstuse seisukorra kohta wäljaweo suhtes ja need andmed on wäga huwitawad ning õpetlikud. 1922. a., kus meil hea põllumajan-

duse aasta oli, oli meil põllumajandusainete väljaveo protsent 50%, tööstusainete — 37%, metsa — 12%. 1923. a., kus meil halvem põllumajanduse aasta oli, on põllumajandusainete protsent 35, tööstusainete protsent on 37 pealt tõusnud 45% peale, metsa protsent 12 pealt 18 peale. Põllumajanduslikkude saaduste väljavedu paraneb 1924. a. ja on tõusnud 39 peale, tööstuse väljaveo protsent on 43. Neist väljaveo andmetest peame siiski õpetust võtma. Olgu meie majandus nii soliidne kui tahes, võib ikkagi sel puhul, kui ta on rajatud ainult ühele alusele, halb vilja-aasta kogu majanduse määratutesse raskustesse panna. Kui on aga ta kandvus mitme majandusharu peale ära jaotatud, siis võib ühe majandusharu langemisel teine asemele tulla. Kui meie põllumajanduse saaduste väljavedu langes, siis aitasid meie tööstussaadused raskest seisukorrast välja. Sellepärast ei tohiks meie tööstusküsimust mitte kergelt võtta. Peale selle, nagu ma tähendasin, on meil tööstuses investeeritud 40% põllumajanduse kapitaalist. Muidugi ei ole see mitte produktiivne ja meie tasume sellest, võib olla, wast ainult ühe kolmandiku. Kuid meie printsiip on see, et peame seda olemasolevat kapitaali püüdma võimalikkudes piirides ära kasutada ja mitte ainult investeerima tegewusesolewaid kapitaale, waid just tegewuseta kapitaale nii korraldama ja kasutama, et nad võimalikult produktiivselt töötaksid. Selleks tulewad rewideerida kõik meie asutused ja, kus tarwis, seal kokku tõmmata. Meie juhtiwates ringkondades on üksikute alade juures see juba läbi wiidud, näiteks Eesti pangas ja kaubandus-tööstusministeeriumis on see juba arutamisel. Kui meie võtame rauatööstuse, siis tuleb katsuda seda kuidagi wiisi koondada. Seal ei tohiks olla terve rida väikseid ettevõteteid, waid meie peaksime koondama kogu rauatööstuse, kus ta ilma puudujäägita töötaks. Võib olla, läheb meil korda ühendada kõik need väikesed riigitööstused: sõjawäetööstused, raudteetööstused, sadamatööstused ühe eratööstusega ja luua üks jõuline üksus, mis töötaks ilma puudujäägita, teisi aga ühel või teisel wiisil likwideerida, ilma et siin uust kapitaale juurde mahutama hakataks. Kui meie võtame oma keemiatööstuse, siis näeme, et nimetatud tööstus praegu ainult summasid juurde võtab, mis sinna sisse

mahutatakse ja tagasi ei tule. Nii ei tohiks mitte töötada, waid tuleks embakumba: kui ilma puudujäägita ei tööta, siis tuleks ta sulguda ja koondada neile aladele, kus meie saame ilma puudujäägita töötada. Esimene asi oleks võimaldada neile ettevõtetele tööd, kus ilma puudujäägita töötatakse. Sedasama printsiipi tahaksin ma laiendada ka riigitööstuste peale. Meil on väga palju eitatud ja ette toodud just riigi turbatööstust, mille kohta on tähendatud, et see ala meil otstarbekohaselt pole korraldatud, ja et temasse summad ilmaaegu maha maetud on. Mina isiklikult seda ei arwa. Muidugi, võib ju rääkida, kas see järjekord õige oli, võib olla, oleks teine asi olnud samal momendil kasulikum. Tõesti, seda ei saa mitte öelda, kuid kui see õige on, mis riigi turbatööstuse juhataja mulle tõendas, et ta käesolewal aastal tingimata otsotsaga kokku saab, siis arwan ma, et see on igatahes eraldi kapitaali protsentide tagasimaks. Kas see kapitaal, mis meie sisse maksnud oleme, kas see meile wõlaprotsenta sisse toob, seda ei saa tõendada, kuid kui see ka protsenta sisse ei tooks, waid kui meie tööstus ennast ise ära tasub, siis oleme meie mitte millegistki — turbast — ometi midagi loonud. Meie ei pruugi kütta puid ega sisse tuua kiwisütt, waid meie oleme üldist produktsiooni tõstnud ja seda kätte saanud, mida ma praegu alla kriipsutan.

Ma lähen mööda minnes import- ja eksportkaubanduse juurde. Mis puutub import-kaubandusse, siis arwan ma, et seal wõistlus iseenesest reguleerib kaubad ja hinnad. Regulaatoriks on meil olemas ühistegewus. Tihti tuleb välja, et meil ka erakaubandus ühiskaubandust reguleerib. Ma näen, et üksikud naeratawad selle juures, kuid sel on wahest ka oma põhjused. Näiteks, kui väljamaa kaupmees kauba siia toob ja hindades eksinud on ning kauba iga hinna eest realiseerib, siis tuleb tõesti välja, et erakaupmees kaugelt odawam on, kuid üldiselt arwan ma, et ühiskaubandusel oma tähtsus igatahes on ja et ta samas sihis edasi töötama peaks.

Tähtsam on aga eksport-kaubandus. Siin tuleb meil saadustele turg ja mahutamiswõimalus leida. See ei sünni aga mitte praegustel oludel, kus üks tööstus sõidab teise juurde väljamaale ja alla hinna oma wõistlejat lööb, siin peame meie korraldama eriti just standartaineid, ühtlus-

tades nimetatud ainete väljavedu. Standartainete juures peab kindlat järelwalwet teostama, et meie kaup, mis väljamaale läheb, täisväärtuslik oleks, et sinna mitte alaväärtuslik kaup ei läheks ja petusi ei tehtaks, waid et ta väljamaale Eesti märkide all müügile läheks ja turul otsekohe nõutaw oleks kui Eesti kaup eriti nende ainete juures, nagu wõi ja liha. Wõikaubandust on järele walwatud ja lastakse müügile teatawa kontrolli all, kuid linakaubanduses seda ei ole senni. Ma olen juba ülesandeks teinud walitsusele esineda soowiawaldusega, et lina eksportkaubanduses samasugused põhimõtted maksma pandaks kui wõi juures. (J. Wain, sd.: Saaks rohkem raha!) Selle juures on mul weel teine tagamõte, nimelt, kui meil tegemist on organiseeritud grupiga, ütleme 5, 10, 15 äriaga, siis wõime meie nendega kokku leppida erilistel tingimustel. Üks eriline tingimus on, et nad saadud wäliswaluuta tingimata keskpanka ära annaks. Niisugune kohustus ei ole mitte üldine waluuta kontroll. Kui meie selle läbi wiime, siis on meie keskpank kindlustatud, et üle 2 miljardi waluutat tal aastas sisse tuleb ja siis ei pruugi meie mitte pealt waadata, nagu läinud suwel, kuidas waluuta läks mittedoowitawate ainete sisseweoks, wõi jälle, kuidas välja tõrjuti see kaupmees standartkauba alal, kes korralikult waluuta ära andis, selle kaupmehe poolt, kes waluutat mustal börsel hoopis teiste hindadega realiseerima hakkas ja seega teise wõistluswõimetuks tegi.

Ma tahaksin lõpetada, kuid ei saa mööda minna neist küsimistest, mis mulle ja ka walitsusele juba ajakirjanduses ette pandud, et mis see siis lõppude-lõpuks on, kas on see, nagu ühel pool öeldakse, „uus õige“ wõi „wana wildak“ poliitika, wõi, nagu teiselt poolt öeldakse — „positiivne“ ja „negatiivne“. Mina pean ütleva, et minul selle küsimuse peale äärmiselt raske wastata on, sellepärast, et minul kahtlust ei ole, et nende mõlemite lahusolewate poliitikate üldsiht lõppude-lõpuks täiesti ühtlane on. Lahkuminekuid wõib tulla ainult silmapilgu hindamises ja nende sammude hindamises, mis silmapilgu tarwiduses on waja ette wõtta. Kuid mina jagan täiesti wana wildakut poliitikat, sest et mina seal kaasa teinud olen, kuid selle juures kriipsutan alla nende kõige energilisemate sammude tarwilikust, mis uus majanduspoliitika teatud

ajal tegi. Mina oleksin püüdnud just sedasama teha, kui nii energiliselt seda teha oleksin saanud, sest fakt oli see, et meil majanduslik tasakaal kõikumasa oli.

Mis puutub neisse põhjustesse, siis ütlen, et see on see tüliõun, mis meid ikka tülli ajab. Ühed ütlevad, et see oli juhtumise süü, teised, et see oli looduse jõud jne. Selle küsimuse peaks pikalt ja laialt läbi uurima, kuid mina arwan, et sellel uurimisel puhtakadeemiline tähtsus on. Meie peame oma raskusi selleks uurima, et erapooletult õppida, ja mina wõin öelda, et ka minul ei ole patenti eksimiste wastu taskus. Mina annan täiesti järele, et wigu ka ennein tehtud on nii ühel kui ka teisel pool. Kuid meie ei pea ainult wigu leidma, waid peame seda positiivset tööd hindama, mis ühel wõi teisel olnud. Sel alal pean ütleva, et mina mõlemat hindan.

Teine etteheide oli, et walitsus ei ütlevat üldsihte, waid rääkida ainult tasakaalust. Mina olen sellega täiesti päri. et walitsus on tegelikud sammud deklaratsioonile üles wõtnud. Majanduslikkude kriiside tekkimisel on alati erilised sügawamad majanduslikud põhjused. Seda raskuste tõttu kõikumasa olewat tasakaalu kindlustada, kindlustada wõimalikkude tulewiku kriiside wastu — see on esimene ja tähtsam ülesanne, sest kui tasakaalu ei ole, siis majandus edeneda ei saa.

Teisest küljest on tõsiasi, et meie eelmise kriisi ajal oleme suure osa endistest tagawaradest ära tarwitanud. Mina ütlen, meie oleme sellega sisemist laenu teinud, aga iga laen peab makstama, ja praegu peab meie ülesanne olema seda laenu tasuda, see tähendab tagawaradid uuesti korjata, et tasakaal hädaohtu ei saaks. Sellepärast olen mina ka wõtnud, ma lähen tagasi eelarwe arutamise alguse juurde, — tähtsamaks lähtekohaks, et meie peame eelarwet just sellelt seisukohalt rewideerima ja tarwidusi ainult sellel määral rahuldama, kuiwõrd meil sissetulekuid on. Meie peame tagawaradid korjama ja eelarweid ülejäägiga kokku seadma. Kui walitsus arwab, et eelarwe tasakaaluga välja tuleb, siis on see minu arwates miinimum. Kui selles suhtes Riigikogu teisel arwamisel oleks, kui Riigikogu hakkaks summasid määrama, millega segadusi wõiks tulla, nagu ma alguses tähendasin, et kus pärast ei teata, kust selleks raha peaks wõtma, siis pean

üttelema, et walitsuse ja Riigikogu seisukohad lahku lähewad, ja walitsus wastust majandusliku arenemise eest oma peale wõtta ei saa. Kui aga Riigikogu Wabariigi Walitsusega ühele seisukohale asub, siis loodab Wabariigi Walitsus kindlasti meie majandusliku seisukorra kindlat kuigi ehk pikaldast paranemist. Meie majanduselu juured on terwed ja nad on sügawalt kodumaa mullas, nad on mõnelegi tormile ja sõjale vastu pannud ja sellepärast on tarwis wähe päikest, soojust, hoolet ja kannatust, ja meie näeme jälle täikawat wärsket uut jõudu, uut elawust ja kiiremat majanduslikku edu.

J. Piiskar (is.): Et Riigikogu liigetel wõimalik oleks härra rahaministri kõ-

nega tutwuneda stenogrammide kaudu, selle kohta seisukohta wõtta ja komisjonidele wõimaldada oma enne pühi poolelijäänud töid, mis eriti hädalist laadi, lõpule wiia, panen Riigikogule ette Riigikogu praegune koosolek lõpetada, tähendab eelarwe läbirääkimised edasi lükata ja järgmine Riigikogu koosolek pidada reedel kell 5 p. l., kus wõiks olla päewakorras ka eelarwe läbirääkimised.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Piiskari ettepanek vastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.20 min. p.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Holberg**.